

Petőfi „Nemzeti dal“-ának kézirati hasonmásához.

(A lenyomat Vágó B. fényképe után)

Az „1848—49. Történelmi Lapok“ jelen száma a *Nemzeti dal*nak egy másik facsimiléjét közli, az első, mely ismertebb, már a múlt évben megjelent ugyanitt. A jelenleginek eredeti kézírata Budapesten van a Nemzeti Múzeum Petőfi-szekrényének reliquiái közt, a költő 1848 költeményei eredeti kéziratában. E költeményeket a költő Emichkel kötött szerződés értelmében írta össze, mely szerint midőn megírt költeményei körülbelül 30 nyomtatott ivre felszaporodnak, Emich örökáron megveszi 2000 frtért valamennyi 1847 után írt ilyen kötetet. E kéziratok, melyek az 1847—49. költeményeket mind magokba foglalják, 3 külön kézirati kötetben (1847-ből 156, 1848-ból 106, 1849-ből 14 költemény), a sors különös kedveséből úgy maradtak ránk a költő tiszta, gyöngyszerű szép betűivel letisztítva, hogy midőn ő 1849 július 18-án Mező-Berényből gyászos erdélyi útjára indult, barátjánál, Orlay Samunál hagyta több más becses reliquiáival együtt. Ennek köszönhető a nagy kincs megmaradása. De továbbá a gyönyörű kéziratok nem is jutottak még a nyomdába sem soha, mert midőn Emich az 1851-iki elkobzott kiadásokat sajtó alá rendezte, a költő özvegye nem adta ki őket kezéből, hanem Emich számára külön-külön másolatot készíttetett. E kéziratok aztán a költő özvegyétől, ennek halála után, Petőfi Istvánhoz, a költő öcséséhez kerültek, ki 1880 ápril 30-án Pusztacsákón meghalván, a Nemzeti Múzeumnak hagyományozta s így a nemzet közkinésévé váltak. E költemény az 1848 kézirát 33. lapján áll.

E kéziratról a figyelmes szemlélőnek azonnal fel fog tűnni a múlt évvel ellentétben, hogy nyugodt, tiszta és tömött írás, azaz hogy tisztázott, gondos kéziratból ered, melyben nincs a legkisebb hiba sem. Azok, kik a nagy költőket bizonyos pongyolaság nélkül képzelni sem bírják, csak azért, mert a geniskedést affectáló közepszerűség rendszert effélével provokálja a figyelmet: nem csekély bámulattal foghatnák nézni e pedáns tisztasággal és figyelemmel másolt kéziratot, melyben pl. a helyesírás ellen sincs egyetlen hiba ejtve s az tökéletesen megfelel a mainak, kivéve a *melly, milly* írását a jelzett módon, melynek így írását csak a forradalom után jóval hagyták el. E mellett nem kevésbé meglepő bizonyára az, hogy mind e tiszta írás, melyet mégis senkinek költeményeit nem szedtek több hibával, mint épen Petőfiéit, a legújabb kiadásokig, melyek már a nagyobb részben hibátlanok.

A másik, mi a facsimilén feltűnik az, hogy Petőfinél szokatlanul a költemény eziméhez csillag s alól ennek megfelelő, utóbb a költő kezétől kitörölt jegyzet van téve, melyben a költő elmond egy pár adatot a költemény történetéről s a következőleg szól, a mint ezt 1889-diki elolvasásom tanúsítja:

*) *E költemény buzdította márczius 15-iké a pesti ifjuságot. Elszavalám először az ifjak kávéházában, azután az orvosi egyetemen, azután a seminarium terén (most már 15-dik márczius tere), végre a nyomda előtt, melyet erőszakosan elfoglaltunk, a hatvani utczában (most szabadsajtó utca). A szabaddá lett sajtó alól ez a költemény került ki legelőször.*

Miért törölte ki a jellemző sorokat, ma már csak hozzávetésként gondolhatjuk, hogy talán a látzólagos öndicséret miatt vagy talán azért, mert a

történelem úgy is följegyezte a költeményhez tartozó adatokat s a költő jónak látta öntudatosan csak erre a nagy és örökkévaló följegyzésre hivatkozni. Ha ez volt oka, ma már tudjuk, hogy joggal hivatkozott reá.

Ferenczi Zoltán.

A „Nemzeti dal“-ról.

Az emlékezet meghatottságával tartottam egykor kezemben a „Nemzeti dal“ első nyomtatott példányát a nemzeti múzeumban Budapesten, melyet a költő elküldött Arany Jánosnak, ezt írta rá: *„Az 1848—49. márczius 15-én kivivott sajtószabadság után legelőször nyomtatott példány, s így a magyar szabadság első lélekzete.“* Petőfi Sándor.

Visszaemlékeztem mindarra, a mit e nevezetes költeményről olvastam, vissza születése idejére s hatására, melylyel bejárta hazánk minden szivét, betöltötte a lelkeket dalban, zenében, szinpadról, utcán, a tanulók s a köznépek ajkain egyaránt, mely rövid időn a magyar Marsillaise nevet nyerte. A költeményt, a költő maga mondja meg nekünk, a márcz. 19-ére tervezett lakomára írta márcz. 13-án. „Mig én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának.“ Azt is tudjuk róla, hogy kezdete eredetileg ez volt: „Rajta magyar“, mire Szikra Ferencz, a forradalomnak mindig képletekben beszélő profétája közbe szól: „barátom, elébb talpra kell állítani a magyart. azután rajta!“ A költő a változtatást elfogadta ebben az egy szóban, hábár a költemény minden szava mintegy látnoki ihlet nyilatkozata harcra hívó. „A népek sorsát, mondja egy egykori tudósító, istenek vezérlik s ezeknek szelleme költők s látnokokba száll. Ezek által beszél az ég a néphez és szavaikban csak az istentagadó kétkedik. Petőfi látnoki lelke, mikép magától hallám, két nap óta mintegy szellemi képekben ábrázoló a történetmondókat elébe s ezen magasztaltságban egy költeményt szült, melyhez erőre, tisztaságra, hatásra nézve hasonlót még nem birunk.“

Az a hatás, melyet a költemény a maga idejében tett, ma már csak elképzelhető, de le nem írható. Először kora reggel az ifjak kávéházában szavalta el, aztán az orvos- és jogkari ifjuság előtt „elragadó lelkesüléssel“, melyre „minden kebel tüzkádó hegygyé vált, a szolgáló-gérezet-nyomasztotta öntudat méltó kitörésének Aetnájává s nem volt, ki e vers utósortait minden szakaszban fenhangon utána nem mondta volna, miből százak mennydörgő, lelkesült esküvése származott.“

A Landerer és Heckenast-féle nyomda elé vonulván a mintegy 10000-re növekedett tömeg, Petőfi, Jókai, Vasvári és Vidács lefoglalták a

sajtót s a 12 pontot és a *Nemzeti dal* szedeti kezdtek 11 óra tájban. Künn a nép szakadó esőben várakozott. Ekkor a költő újra elszavalta *Nemzeti dalát*, melynek eskü-zárósortait megannyiszor visszaharsogta a tömeg egekig ható robajjal. „Petőfi fölemelkedik, írja Egressy, mint egykoru tanu e jelenetről, mint egy tulvilági alak, mint megtestesült népszenevedés, mint egy ezeréves tantalusi szomjuság, mint végítélet halálangyala. Elüvölti nemzeti dalát. E hangok leirhatlanok. Most is hallom és látom azokat és örökké fogom látni és hallani, mert o kép, e hang elválaszthatlanok. Leirhatlan e dálnak hatása a népre, mely nőttön-nőtt: s megesküvék isten szabad ege alatt. Hangosan dobogott minden kebel, dobogá ez érzelmet: most vagy soha! lelke legbensőbb mélyéből, hogy rab tovább nem leszen.“ S valóban, mond egy másik tudositó, a dicsőített fiatal népköltőben itt, ezernyi sokaság előtt, szabad ég alatt, bátor homlokával s eltökélt arczkifejezésével, egy őskori látnokot képzeltünk magunknak, ki rabigába vert honfiat, véreit lánczuknak összetörésére szólítja fel s ösztönzi, s hozzáképeltük a halhatatlanság örökzöld borostyánjait halántékira.

Fél tizenkettő tájban hozta ki Irányi a 12 pont és *Nemzeti dal* első példányait. A közönség azonnal könyv nélkül tanulta be s Egressy Béni még az nap dallamot irt hozzá.

Este a színházban a magasztos hangokra sovárgó nép újra hallani kívánta a költeményt. Egressy lépett elő egyszerű magyar ruhában s elszavalta magasztos, tuláradó lelkesedéssel s „annak eskütartalmu szavait a nép itt is fölemelt ujjakkal s öröm és magasztos lelkesüléstől áthatott arcczal utána dörgé, morajló szózata hasonlítván a niagarai zuhatag kábitó hullámzajához.“ Erre a kar éneklé el Egressy dallama szerint; és hatását az uj forma még növelte. Egressy Gábor ujból előlép, elmondja másodszer is sa kar eléneklé másodszer is. A lelkesedés örömjaja nem szünt, csak átalakult s midőn más tárgyra tért, átvitte arra is.

A költeménynek ez izgató, de főkép lelkesítő hatása nem szoritkozott a fővárosra. Rövid időn 7-szer is zenére téve, számos magyar városban újra lenyomatva, képes és különböző alaku diszes lapokon mintegy 1000 példányban terjedt el ajkról ajkra, miként egy égi izenet, miként egy a nemzet felébredt szivéből szakadt szózat, a lángoló idők tüzsikrája vagy fényvillanása a jövőbe, mely mintegy előre jelezte, mint a költő egész ekkori hangulata és működése, hogy a forradalom a nemzetnek nem ugyan óhajtása, sem reménysége; de az idők kényszerü logikája, kikerülhetetlen végzete, melyért talpra állani s melyre készülni kell már előre.

Az az állapot szülte e költeményt, a költő lelkének az a lázas hangulata, melyről Arany jellemzően így szól:

A lázas átom, a szent hevülés,
Ama féljóslat . . . vagy félőrülés.
Mely a jelenre hág, azon tipor
S jövőbe néz — . . .

A magyar történelem egyik legdicőbb, mondhatnók eszményi napja össze van forrva e költeménnyel, mely ezt a napot nem csak előkészítette, hanem összes lelkesedésével együtt ki is fejezte.

Ferenczi Zoltán.

Emlékbeszéd márcz. 15-én.

Irta: Bartha Miklós.

A Jézus Krisztus forradalma után az emberiség megváltásának legizgalmasabb mozgalma a francia forradalom. A Luther forradalmának inkább bölcészeti — a Cromwell forradalmának inkább politikai értéke van. De a francia forradalom felölelte a politikai és filozofiai kérdések mellett a társadalom problémáit is. A három nagy jelzőből az angol mozgalom a szabadságot, a germán mozgalom a testvériséget érvényesítette; a francia mozgalom, a szabadság, és testvériség mellé zászlójára irta az egyenlőséget is.

De az emberiség megváltása még sem valósult meg. A császárság eszméje kioltotta a francia forradalom fáklyáját. Bonaparte Napoleon inkább szerette a *fégyelmet*, mint a *szabadságot*, inkább szerette a trónt, mint a *házát*, inkább szerette *önmagát* mint az *emberiséget*. A fáklya kialvása után elkövetkezett a bécsi kongressusok és a szent szövetség sötétsége. A *Metternich*ek gombamódra szaporodtak a kontinens minden államában s husz év mulva a *Danton* halála után az európai népek azt a benyomást teszik, mintha mindannyian agylágyulásban szenvednének. Ma már azt hiszik, hogy a forradalom szörnyü viharja minden siker és minden eredmény nélkül tombolt végig Európa völgyein és hegyein.

De ez csak látszat. Sokszor a nyugalom nem alvás, hanem elmélkedés; gyakran a pihenés nem télenység, hanem erőgyűjtés. Az eszmék fejlődésének is korzakai vannak, miként a növénymagvak fejlődésének. A vetés ideje zajjal mozgással, világossággal jár; de a csirázáshoz nyugalomra, csendre, homályra van szükség. Századunk elejétől közepéig a népek az eszmecsirázás csendes és homályos idejét éltek. A forradalom vetése nem pusztult el, csak föld alá került. A dynasztiák felülkerült önkénye hólepelrel borította be. És e hómezőkön akadálytalanul kalandozott az önző kormányok fagyos és zord szele.

De az eszme élt. Az erők körforgási törvénye az erkölcsi világban is érvényesül az eszmék halhatatlanságának alakjában. Egyetlen igazságot sem ismerünk, a mely meghalt volna. A francia forradalom igazságai visszahuzódtak a bölcészek lelkébe, a népek szivébe is éltek, működtek, hatottak tovább. Az a nyugodt felület, mely az európai szárazföldön 25 évig mutatkozott, a figyelmes szemlélő előtt át meg átszövék a vulkanikus elemek összes színeivel. Bármelyik ország történelmébe pillantunk, mindenütt — más-más tünetek és más-más jelszavak mellett — a forradalom eszmekörének egy és ugyanazon hatását látjuk; mert mindenütt látjuk a gyámkodó kormányt, mely féltékenyen őrzi azt a vélt

kiváltságot, hogy a bekötött szemű népet vezesse; és mindenütt látjuk a népet, melynek a szemén levő kötelek alkalmatlan s mely minden találmányával, minden vállalatával, minden kedvezményével azt törekszik igazolni, hogy tud járni a maga lábán, tud gondolkodni a maga fejével és tud cselekedni a maga karjaival.

Talán egy ország sem volt annyira elzárva a forradalmi eszmék hatásától, mint épen Magyarország. A gondos és előrelátó osztrák úgy rendezte be a mi háztartásunkat, hogy minden gondolat, minden eszme, minden igazság, mielőtt hozzánk juthatott volna, előbb megsűrődött a bécsi irodalom retornájn. Ám ezzel csak a fény beözönlését akadályozhatták meg — mert a fény terjedése válaszfalak által meggátolható, de az új korszak eszméinek vonzását meg nem gátolhatták továbbterjedésében, mert a vonzásnak az egész mindenséget átható, összetartó és mozgató öserejéhez képest pozdorjaszilánkká válik a leghatalmasabb kormány akaratára is. E vonzási erő hatása alatt szólalt meg a dal a magyar költők ajakán, ennek hatása alatt vették a vármegyék hazájuk ujjaszületésének dicső politikáját edzett kezükbe, ennek hatása alatt kezdtek a társadalmi osztályfalak az ujonnan alkotott egyesületek sorompói előtt dűledezni, ennek hatása alatt nőtte ki magát a vegyes házasságok kérdése a vallásszabadság kérdésévé, ennek hatása alatt foglalkozott hazánk nemessége páratlan önzetlenséggel az urbér és ösiség megszüntetésével, végre ennek hatása alatt száguldott végig hazánk az alkotmányos szabadságnak emez örökérvényű törvénye: „semmit rólunk, nélkülünk!”

× E korszak a francia forradalom által elhintett magvak csirázási korszaka volt. De eljött 1848 márcziusa. A déli szél meglebbent, a tavaszi nap kisütött, a talaj átmelegedett s a szívek kamaráiban forrásba jött a vér. Egy delejes légáramlat fölébresztette az alvókat és talpra állította az álmodozókat, Itáliának, Franciaországnak, Németországnak, Ausztriának és a magyarok hazájának népei egyszerre megjelentek a világtörténelem sodrában, hogy ott leszámoljanak eddigi balsorsukkal. A trónusok bordái mindenütt recsegni kezdtek. Az elhintett mag kibujt a föld alól. E hajtás Olaszországban önállóságot, Franciaországban köztársaságot, Németországban egyiséget, Magyarországon nemzeti függetlenséget, és egyéni szabadságot jelentett.

Mindaz, a mit hazánkban a nemzeti kegyelet márczius 15-hez fűz, a pozsonyi országgyűlés által már meg volt vitatva, el volt fogadva s a nádor vezetése alatt Bécsben megjelent küldöttség által elé volt terjesztve a Burgnak, de ezért mégis méltán ünnepeljük Magyarországot *új korszakának hajnala* gyanánt e napot. Mert e napnak budapesti mozgalma, ama törvények alkotásának, szentesítésének és valóításának összes erejét és egész szellemét úgy foglalja össze, miként a gyűjtőlencse a világosságnak szétszórta és megtörött sugárkévéjét. A magyar főváros e napon mondta ki a miniszterek felelősségét, az urbér megszüntetését, a lelkiismeret szabadságát, a nemzetőrség felállítását. Erdély unióját, a hadseregnek az alkotmányra való felesketését, és a cenzura eltörlését. A szót tett követte. Megjelentek a helytartó tanácsnál és Zichy kancellártól kisikarták a sajtószabadságot. Megjelentek a börtön kapujánál, kivezettek onnan egy író, letördelték bilincseit s ezzel életbeléptették a vélemény szabadságot. Megjelentek a városházán, szervezték a nemzetőrséget s ezzel lerakták a magyar honvédelem alapjait. És a városházát nem hagyták el addig, míg a hatóságot újra nem alakították. Nyáryt és Klauzál be nem választották s az ugyneve-

zett Közesendbiztosságot meg nem atakitották. Ezzel életet adtak a népszuverenitás elméletének.

Magyarországnak ez volt az első és az utolsó forradalmi napja. A mi ezután következett, az *védekezés* volt megtámadott törvényeink érdekében, védekezés volt egy hűtelenné lett testvérország ellenében, védekezés volt a fellázított honpolgárok ellen, védekezés volt Ausztria bitorlása és Oroszország inváziója ellen. Nem történelembe való napok azok, hanem *hősköltevénybe*. Az az idő, melyet nemzetünk, a dal első akkordjától: „Kossuth Lajos azt üzenté . . .” a számkivetésig, a kufsteini és josefstadi börtönig és az aradi bitófáig betöltött, a regevilágok emberfölötti tényeivel népesítette be e másfél év történetét. De mindez az *önvédelemnek* volt elszánt és hősies küzdelme.

Márczius 15-e azonban nem az önvédelem, hanem az *öncelekvés* jellegét hordozza büszke homlokán. A *passiv* nép *cselekvő* néppé lett. A bilincsből kardot kovácsolt az idő. A türelem minden szála elszakadt s az alkotás minden eleme mozgásba jött. Nem mástól kérték a szabadságot, hanem megadták önmaguknak.

Ám a rendnek, az együttélés lehetőségének, az alkotmányos keretnek korlátait semmihen sem bántották. Ugyanazon határok között mozogtak, melyeket a pozsonyi országgyűlés az új törvényekben meghozott. Miközben megcsinálták a szabadságot: élettették a koronás királyt, a békét s szervezték a közsend-biztosságot. A magyar jellem ösvonásai lüktetnek felénk e nap arculatából. Jogtisztelet uralkodik e mozgalomnak minden alkatrészen.

Épen ez a magyaros vonás teszi e napot történetileg emlékezetessé. Igaz jogában senki sem bántott, igaz vagyonában senki sem csorbított. És mégis forradalmi nap volt, nem csak azért, mivel minden kezdeményt gyors cselekvés követett, de főleg azért, mivel a nép, saját elhatározásából, a törvényes formák mellőzésevel, a saját kezébe kerítette a hatóságot, s a Helytartótanácsnál kikötötte, hogy az utczákon egyetlen katonára se mutassa magát, mert ő maga fog önmaga fölött rendet tartani. Nem is lett a rend megzavarva sehol.

Az ország fővárosának e forrongása közben a pozsonyi országgyűlés híres küldöttsége Bécsben időzött és várta az új korszak új törvényeinek szentesítését. A király márczius 16-án egy leiratot küld a nádornak, melyben az alkotmányt elfogadja s annak végrehajtását megígéri. Ugy hogy a mit a pesti forradalom 15-én kiküzdött a közhelyeken, ugyanazt a pozsonyi országgyűlés 16-án megszerezte a törvényes formák teljes megtartása mellett a törvényalkotás rendes útján. Ekként az 1848. törvényekben foglalt nemzeti függetlenséget és egyéni szabadságot, együtt és egyidőben hozta létre a nép lelkesedése, a törvényhozás elhatározása és a király akaratára. Soha törvény ennél erőteljesebb szentesítést nem nyert. Magyarország egyhangúsága sohasem nyilatkozott szembeszökőbben, mint e napokban. A boldog, az erős, a szabad Magyarországot alapjait látta e törvényekben mindenki letéve

De az uralkodóház *nem volt őszinte*. Egyik kezével *szentesítette* e törvényeket, másik kezével *felbujtogatta* ellenünk a horvátokat s *fellázította* a hazánkban lakó nemzetiségeket. A fejlődésnek örvendetesen indult gyökérszállai erőszakosan kitépettek a béke talajából, s az a dicső korszak, mely e törvényeket *alkotta*, nem élvezheté azoknak *áldását*. Pedig mivé lett volna hazánk, ha fejlődésében meg nem akasztatik s ha légkörében az a közszellem marad uralkodónak, mely amaz alkotásokat létre hozta? A ki *akkor* harcolt, *ma* már *agg férfiu*, s a ki akkor született, annak fejét már megjárta az idő

hóharmatja. Negyvenhat év — a nemzeti viszontagságnak, a kenyérért és alkotmányért való küzdelemnek sokszor haljóslatu, sokszor reményteljes, de mindig súlyos 46 éve telt el azóta!

És Kossuth Lajos még *mindig él!*

Mivé lett volna ez a mi szép és drága hazánk, ha annak ügyeit egész mostanig Kossuth vezethette volna! Ha az ő lángesze irányozza fejlődésünket, ha az ő cselekvési erélye befészkel magát a közlelkiismeretbe; ha az ő önzellen hazafisága átjárja a nemzet vérkeringését! Széles ismeretköre mennyi botlástól — akaratereje mennyi tévovázástól — hajthatatlan lelke mennyi áldozattól és mennyi megaláztatástól óvta volna meg a nemzetet!

Márczius 15-ét *ünnepnappá* tette a nemzeti kegyelet. Fényes beszédek tartatnak, diszlakomák rendeztetnek. A megújulásnak delejes áramlata ömlik végig az emberek idegzetén s a kibontott trikolor színeit édesen csókolgatja a tavaszi szél. De hát méltók vagyunk-e

Emlékezés márczius 15-ére.

1848-ban, a főváros, melyet még akkor nem neveztek igazi nevén, röviden csak Pestnek mondák, *márczius 15-én százados álomból ébredt fel.*

Az eszmék forrongásban voltak már hónapokkal azelőtt. A Girondin-eket Lamartintól, nem csak Franciaországban, hanem Magyarországon is, különösen a fővárosban szenvedélyvel olvasák. A pesti fiatalságnak kiválóan kedvenc olvasmánya volt.

De Gerando Ágoston, a kitűnő francia író és magyar barát, megjósolta a Girondinek olvasásakor, hogy az forradalmat fűg előidézni Franciaországban. És az meg is történt *febr. 24-én, 1848-ban.*

Ez a szikra lángba borította Európát. De a tűz nem volt pusztító veszély, az a szabadság lángja volt, mely az emberiség jólétéért lobogott. Az *eszme* már előlegesen el volt terjedve.

Emlékszem egy januári szép téli nap délutánján,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

valóban e napnak megünneplésére? Nem lettünk-e hűtelenek e napnak eszméihez?

Az 1848. idők ösztörekvése három irányban kulminál. E törekvés az országra nézve *függetlenséget*, a társadalomra nézve *demokráciát*, az egyénekre nézve *áldozatkésztséget* jelent.

Halad-e hát hazánk az állami függetlenség útján, avagy visszaesés mutatkozik e téren?

Megizmosodtak-e a demokraczia tanai a magyar társadalom közfelfogásában, avagy visszaesés mutatkozik e téren is?

Mutatkozik-e az egyénben a haza iránt az az önzetlen szolgálatkészség, az a mindent áldozó honfiszereget, mely a 48-as korszakot oly kiválóan jellemezte, avagy talán hanyatlást észlelünk e téren is?

Nem felelek.

De ne essünk kétségbe a jelen miatt. Igyekezzünk ama korszaknak lelkületét megközelíteni. Legyünk bizalommal a jövő iránt. Törekedjünk oda, hogy méltók legyünk ama nagy napnak megünneplésére, mert csak így valósul meg azon óhajtásunk, hogy éljen a *szabad, az erős, a boldog Magyarország!*

1848-ban, midőn még a Duna jege merev mozdulatlan-ságban állott, *Vasvárral* s egy pár növendék leánykával sétáltam a Dunaparton s a Girondinekről volt szó. Vasvári, ki mindig nagy lelkesedéssel s jóslatszerű ábrándozással szokott társalogni, így szólott a többek között:

— A jelenállapot Európában hasonlít egy nagy befagyott folyamhoz, melyet vastag jégkéreg borít s elfojttnak látszik minden életműködése. De ez csak tetszhalál! Egy jótékony tavaszi nap melege, felbontja a fagykerget s teljes erőben fognak az elnyomott hullámok felzudulni. Így következik el nem sokára a népek tavasza.

Az ifjunak jóslata csakhamar teljesedésbe ment. Hihetetlen gyorsasággal fejlődött mindenütt a *szabadság tavasza*. Párisban febr. 24-én, Bécsben márczius 13-án nyiladozott s nálunk *márczius 15-én.*

Ködös, esős reggel volt a szabadság hajnalának hasadásakor Pesten. Már kora reggel elszavalta *Petőfi* a „*Talpra magyar*“-t, a népek ezrének kíséretében. Mert minden előleges jelentés nélkül feltámadt a nép tömegesen s követték a merész ifjakat: *Petőfi, Vasvári, Jókai, Bulyovszki* sat., midőn azok az egyetem felé haladva megindultak.

A lelkes beszédet azonnal tett követte. Délután négy óra tájban már nyomták a Landerer-fele nyomdában a „Talpra magyar“-t és a 12 pontot, azon czim-mel: „Mit kíván a magyar nemzet? Az ablakon álló ifjak szórták ki a Hatvani-utczában hő vágygyal vára-kozó tömegnek a friss nyomatu lapokat. Az eső per-metezett, de a nép nem oszlott: sőt mindig tömörült.

Az említett lapok kinyomása után, mert magok is dolgoztak a vezérifjak, a városházához mentek, melynek ablakából az odatulult néptömeghez szónoklatokat tartot-tak. A szónokok közt volt említettekén kívül *Irányi, Irinyi sat.*

A szónoklatok meghallgatása után haza siettem, a levegőből hozzám repült nyomtatványokkal, s épen nálunk volt *Tern Károly* mint zongora-tanító. *Teleki Blanka* grófnő nagy hatással elolvasta a hatalmas költeményt, mi Ternt annyira fellelkesítette, hogy elkérte megzené-sítés végett. Másnap elhozta a dalt és elzongorázta, mit később Vasvári is tetszéssel fogadott, csak azt jegyezte meg, hogy nincs olyan zene, mely kiindulási ponttal hatással az mondta ut

Este nemzeti lo és oly sür kikocsizán ságos lob több más gesen és előadás v szavalt

Ilya

Sol

15-ét er hen kez emléke nos me csak na örüllün azt csa

Kolozs

nokla... *teremben* ünnepli meg. Az utcai tüntetések sokszor akadályozva voltak a rossz idő miatt és vesztek hatásukból s olykor igen kicsiny, jelenték-telen közönség követhette. Üdvös gondolat volt a kolozs-vári uraktól, hogy e nemzeti ünnepélyt teremben ren-dezzék

Fölöttébb nagy öröm szállotta meg lelkemet, midőn az új határozatot, lapokban hirdelve, megtudám. Rögtön elhatároztam, hogy akkor bármiként is bemegyek Kolozs-várra. Szörnyű esős idő volt. A sár oly nagy, hogy a gyorskocsiközlekedés megakadt. Az ünnepély pedig dél-előtt 11 órára volt kijelölve. A sár olyan mély volt a mellékutakon, hogy az urasági lovakat megkímélték a befogástól. Nem remélhettem, hogy fogatot kapok a szörnyű sár miatt, mely Kendi-Lónától a Sátor vendég-fogadóig elvigyen, utolsó reményem az volt, hogy talán mégis megérkezik a Kolozsvárra menendő gyorskocsi, mely már többször elkésett.

Azon lemondással kellett nyugalomra mennem, hogy a márczius 15-iki ünnepélyre be nem mehetek Kolozsvárra.

Reggel, midőn felébredék, nagy örömmel látom, hogy az ablakom előtti fenyők hóval borítvák s az egész

kertet vastag hóréteg takarja. A legjobb szánut készült egy éj alatt.

Még a kastély lakói aludtak. Én kiüzentem, hogy szánba fogjanak s engem a Sátor fogadóig vigyenek. Azt remeltem, hogy a nagy hó következtében megjavult az út s a gyorskocsi is megérkezik a szokott időben.

Csalódtam. A kocsi meg nem érkezett s a jó Ferdinánd vendéglős nem is biztatott, hogy az hamar meg fog érkezni. Rám adta felesége bundáját s egy Lónára szóló levelet hagyva hátra, rögtön megindultam Kolozsvár felé s a kijelölt időre pontosan meg is ér-keztem

A felejthetetlen *Sámi László* azzal fogadott: „Gon-doltam, hogy el fog jönni.“ Ő tartotta a nagyszerű emlékbeszédet, mely szerencsére, valamelyik kolozsvári lapban meg is jelent. Azóta, míg csak Kolozsvártt és Kendi-Lónán időztem, soha el nem mulasztottam a márcziusi ünnepélyt, mely következetesen minden évben meg volt tartva. Oly rendben, hogy az ifjuság az utcai

is meg- élyt s a egtölté a zónoklat éde ma-

abadsága gyűlöljük nak gör-

anuszával

Klára.

knak miig ég parádés hogy nem szerint is:

„Egyszer ember csak a magyar, mikor a Fülét, szívét megtölti a muzsika. Könnye lábbad a két szeme olyankor, S eszébe jut a siralmas hajdankor.“

Mi az oka hát, hogy még sincs nemzeti ünnepünk? Mert hogy a *mai nap* általánosságban *nem az*: arra szomorú példákat tudnék mondani. Hogy az *lehetne*, hogy e nap méltó reá: az kétségtelen. De hogy állunk vele szemben mi? A népnek — nem az ő hibája, hogy így van — sejtelve sincs róla, hogy mit jelent nekünk ez a nap? Hát a középosztály? (értelmisség, nem vagyonszerint számítva az osztályozást) fájdalom, ez sem áll sokkal feljebb. Ez már tudja, hogy „valahol messze, valaha, régen“ történt valami ezen a napon, de hogy mi, a felől a legtöbbször csak homályos sejtelmek vannak.

A harcok zajából, mely e nap után, de nem e nap okozataként, következett, nem tudjuk emlékünkből kiválasztani e napnak szinte naivul tiszta, s ábrándosan egy-szerű történetét

Mint a hogy a piacz százhangú morájától nem tudjuk méltányolni kellőképp a kihangzó, szűztiszta temp-lomi éneket.

Csakis ebből lehet megértenünk, hogy pl. egy

messze fekvő nagy magyar város kormánypártja éveken keresztül átalította megülni *már. zius 15-ét!**) A mi rendkívül mulatságos dolog volna, ha nem volna igaz. Csakis ebből lehet megértenünk továbbá azt az idegenkedést is, a mivel némelyek, miért ne mondanám ki, itt is fogadták ez ünnepelés híret.

Pedig mi márczius 15-e? Egy közös szép ünnepe Magyarországnak minden fiának, akármelyik párthoz tartozók is akármilyen nyelven beszéljen is. Karácsony ünnepe, mely fényesen, tisztán felette áll a felekezeteknek. S ki róná fel a karácsonyoknak, hogy utánuk Betlehemben vérfürdő következik s a sirás és jajszó Rómába hallatik. Ez lehet a Herodesok büne, de nem a karácsonyoké.

Ez a hasonlat áll — m t k! — a mi ünnepünkre márczius 15-ére, az utolsó betűig. Ez is hirdettet — ezelőtt 45 évvel nagy örömet s tiszta szívvvel akarta, hogy az „az egész népnek öröme legyen.“

Szabadságharcunkért büszke, emelt fővel állhatunk mindig a világ ítélőszéke előtt, mert Isten, ember tudja már, hogy *nem mi voltunk* a félrevezetettek. Hanem ez a nap egyáltalán nem a harcok ünnepelése. A mi ezután jött, egy nagy eposz vagy tragédia arányaival kér helyet a történelemben, de ez a nap és annak ünnepelése egy dal, egy szép szerelmi költemény, a melyben ti rimletek össze sziveink dobogása közt egy jókori előleges akkord gyanánt, ti még mindig eljövendő óriások: „*egyenlőség, testvériség, szabadság!*“

S ha akadna nemzetiség széles e hazában, mely leeresztett ablak függönyei mögött, az iménti hasonlattal élve, a saját betlehemi gyászatát számitgatná önzéssel össze e napon: annak a magyar Rákhel szive teljességéből idézhetné oda Aranyunk szavait:

„Ha ti ma bánatról beszéltek, mit szóljak én, kinek *mindkét* gyermeke halott.

Mert nem volt oly büszke jogotok roméni, mint Rákhelnek és im a bánat is *féltényi* részben jut tinétek!“

De ki beszélne bánatról e napon? Én tudom hogy el fog jönni s talán már nemsokára az idő, melyben Magyarország minden ajku gyermeke egyenlő szívvvel, testvérként fogja megülni e napot, mint a közös sajtószabadság, mint a közös jogegyenlőség, mint az új Magyarországnak születésének ünnepét.

Lássuk csak pár rövid vonásban, mit jelent hazánknak e nap? Gyászt-e vagy örömet? Kizárólag magyar, vagy általános ünnepet?

1848 elején az egész vén Európa testén sajátságos, fiatalos láz futkos keresztül. A pálmafa rostjainak mozgása a teher alatt. A teher az abszolutizmus. Volt valami a levegőben, a mi egy elközélgő nagy viharra mutatott. A sirály megérzi a vihart: s a sirály érzékével Európaszerte fel-felsir egy egy korai hang; mikor a bokrok galylyait megrázzák a vihar előpostái.

Nálunk Petőfi éneklé már jó előre, hogy:

„Sejtek, sejtek én valamit.
A jó Isten tudja, hogy mit,
De való, hogy szól sejtésem
Varrd meg azt a zászlót, feleségem!“

Ugyan ő kiált szinte ideges figyelmeztetéssel Pató-Pálias nemzetére, hogy:

„Vigyázzatok!
A század viselős,
Születni fognak egyszerű napok,
Élet-halálnak véres napjai!“

*) Vannak olyan testileg és szellemileg is elhízott pártfőfiak, a kik a Kossuth-ünnepet is úgy fének, mint az ördög a szentel viztől.
Szerk.

A februári párisi forradalom híre hamarosan végig nyillalik egész Európán Hozzánk márczius első napjaiban jut el s a pozsonyi országgyűlést s különösen a hatalmas ellenzékét, Kossuthal élén, gyorsabb tempóju haladásra serkenti.

A párisi forradalom hármass nagy jelszava, mint ott még a mult század öröke, egyszerre kigyul összes sugarával a mi egünkön is, s az *egyenlőség, testvériség, szabadság* egy futó percz alatt szent igékké válnak nálunk is.

Itt aztán a kort jellemezni szinte lehetetlen.

A mit ma még remény gyanánt is képtelenségnek tartánk vezérelvül kitzüni: holnapra már rég meghaladt állásponot.

Kossuth lángoló beszédeit ismerni e napokból, mintha kezünk e napok lázos tiferén tartanók. Ma még csak eltörlése az adminisztratív rendszernek, holnap felelős miniszterium s holnapután már kicsinylése mindannak, a mit tegnap és tegnapelőtt elértünk. Majd jön a márcz. 13-iki bécsi forradalom. A szomszédok háza lángban s e vészfény mellett, félrevert harangok zugása közt, mintha egyszerre akarná helyrehozni a magyar összes, háromszázad éves mulasztásait. De az országgyűlésen pártok küzdenek. Ott még mindig köveket gördítenek a haladás útjába. S ekkor áll az ifju Pest és vén Buda a keresztviz alá, hogy méltó legyen arra a névre, hogy az ország fővárosa ó.

Itt az ifjuság kezében a zászló. *Petőfi, Jókai, Vasvári* és lelkes társaik mind keveslik még a Kossuth-reform eszméit is. Pesten márczius 12-én már megszületik a híres 12 pont, a mit a bécsi forradalom híre azután sietnek is ország-világ előtt proklamálni. És ezzel kezdődik márczius 15-ének, e napnak története.

Soha forradalom szebben, szelidebben nem ment befejezése elé, mint ez. Petőfi, már ekkor az ország első poetája, megír egy dalt, s az ifjak, kezökben e dal meg a híres 12 pont szövegével kiállva az új hírekre váró nép közé, szinte kedélyes színezettel megcsinálják Magyarország ujjászületését rövid 12 óra alatt.

Nemcsak megcsinálják, de azt a kezökügyében eső helytartó tanácscsal Budán mindjárt meg is erősítették.

Igy születik meg az első magyar jogegyenlőség, az egyenlőség, testvériség és szabadság kívánalmai szerint, nem hulló vér, hanem hulló köny mellett. Es ez a köny is az örömek könye volt- olyan köny, a melyen Mátyás óta nem hullott magyar honpolgár szemeiből.

A 12 pont czime: „Mit kíván a magyar nemzet?“

S nézzük meg csak, hogy mit kívánt.

„Legyen béke, szabadság és egyetértés,
Legyen sajtószabadság,
Felelős miniszterium,
Évenként országgyűlés,
Törvényelőtti *egyenlőség*,
Nemzeti őrsereg,
Közös teherviselés,
A jobbágyság eltörlése,
Esküdtszék,
Nemzeti bank,
Unio Erdélylyel.

Ez volt a 12 pont; a szóban forgó dal pedig Petőfi *Nemzeti dala*.

Ime egy csepp vér nélkül, egy dal refrainje mellett hogyan megy végbe a magyar forradalom. Mert ha nincs a *bécsi kabinet*, a *Habsburgok családi tanácsa*, ezzel csakugyan be is fejeződik. Hiszen az országgyűlés

csakhamar magáévá tette és az ország koronás királya szentécsitette is.

Isten, ember tudja, hogy a többi nem a mi vétünk. Márczius 15-e, látjuk, egyként bevette az alkotmány sánczai közé a haza minden polgárát, vallás és nemzetiségkülönbség nélkül.

Hogy aztán a viszály magvát dobták közénk, ellenünk lázítva rut hazugságokkal a nemzetiségeket, az már gonosz kezek aknamunkája volt.

Nekünk védni kellett magunkat, mert Kossuth szávaival élve:

„A nemzet elvesz, melynek nem elve, hogy ki őt követel, ő azt mennykövel!”

De a mi ezután jön: ahoz ma semmi közünk.

Ez a nap örömnép! A te ünneped *egyenlőség, testvériség, szabadság!* Gyászszó ne hangozzék azért e napon.

Ma előttünk:

„Boldog órák szép emlékeképen
Közszelők usznak át az ég-n.”

Ennyi és csak ennyi e nap históriája . . .

M. t. k.! „*Multunkért küzdünk a jövővel!*“ Petőfink 45 évvel ezelőtt azt kiáltotta oda nemzetének, hogy

„Sehonnai bitang ember,
Ki most ha kell, halni nem mer.”

Ma nem kívánnak tőlünk ennyit azok a szent elvek; ma csak egyet kívánnak tőlünk: *emlékezést*, hogy „multunkért küzdjünk a jövővel” Ha ki ezt sem teszi meg, Petőfi szavai olvassák rá az ítéletet.

Égre emelt kézzel tettek nagy és szent fogadást őseink e napon teéretted, te melletted *egyenlőség, testvériség, szabadság.* S kell-e mondanom, m. t. k! hogy:

„A miénk is, mindnyájuké
Az az eskü a mit tettek.
Nem napóknak lett az téve,
Századoknak, ezredeknek.”

Kötelezze az az eskü
• A fiúnak a fiát is;
Megtörtése törje össze
Az ezredik unokát is!”

Én szivesen rámondok az Áment!

Legyen úgy!!

Elmélkedés (márcz. 15.)

Vannak, a kik márczius 15-két megünnepelik azért mert szeretnek a multa visszaemlékezni. Mások csak a jövőre néznek, erős kiindulási pontnak tekintve a jelent és önmagukat.

Vannak, a kik az érzelmek túlaradásában érthetetlen hieroglyfeket dörögnek a levegőbe. Mások a *praktikus* észzevételre alatt savanyu mosolylyal fogadják még a legszen-
tebb eszméket is.

Vannak, a kik elmennek az ünnepeyre, pedig nincs szándékuk és akaratjuk ünnepelni. Mások nem mennek el, pedig nagyon szeretnének ünnepelni . . .

De vannak olyanok is, kik az emlékezést a profecziával kötik össze; az értelem világosságának sugarát a szív vérében fűrésztve melegítik meg s az öröklött szabad akaratot nem tartják alábbvalónak a vásárolható akaratnál.

Ám, a kinek akaratját korlátolt gondolatok és korlátoló kötelékek akasztják meg: maradjon nthon.

Ám, a ki a márcziusi eszmékből nem olvas ki többet mint egy szűkkörű politikába tartozó históriát az ne ünnepelje márczius 15-két, mert nem méltó rá.

A ki elgondolja, hogy a szabadság eszméje ugyanegy

az emberiség általános művelődésének eszméjével, s hogy az nincs helyhez és időhöz kötve, csupán egy egy hatalmasabb megnyilatkozása van némely helyen és időben, de keletkezett az ember teremtésének idejében s tart, a mig az ember lakta föld kihül; a ki úgy tartja, hogy a szabadság eszméje vagyis az elme világosodása istentől az emberbe oltott parancsolat, melynek ellenszegülni bűn; az ünnepelje meg márczius 15-két.

Én is ünn epelek vele.

Borbély György.

Egy szász diák kalandja 1848 tavaszán.

St. Gusztinak hitták, besztercei fiu volt. 1848 előtt a szász diákok M.-Vásárhelyre szoktak volt jönni a joghallgatásra, a hol akkor a nagy hirben álló Dózsa Elek ref. tanár nagy tiszteletben élt és tanított nemcsak magyar, de szász és oláh jogászokat is. Magyar, német és latin nyelven lehetett neki felelni. St. Gusztin 1842-ben jött M.-Vásárhelyre, de még nem jogásznak hanem csak philosophusnak. Németül vett lezckéket a tudós Ercsei philosophiae professortól, mert magyarul még akkor nem tudott. Magánszorgalommal megtanult azonban két év alatt magyarul és Dózsának már magyarul felelt 1844. és 1845-ben. M.-Vásárhelyről 1846-ban Berlinbe ment, a hol már az erdélyi ev. ref. superintendensia ösztöndíjain mint magyar diák szerepelt. 1848-ban a forradalom Berlinben is kitörvén, a nép a királyi palota elé sereglött a theologus diákkal együtt.

A nép látni kívánta a királyt, a ki meg is jelent az erkélyen, de fedett fővel. Ekkor *Fuchs János* szász theologus diák felkiáltott: Felség! le a kalappal, a nép felség előtt! s a király levette fővegét. St.-Gusztin kalapja is egyszerre csak eltűnt és német nemzeti kokárdás sapka diszitette a fejét, de ennek árában aztán a barrikádokon neki is dolgozni kellett. Nem tetszett Gusztin urinak ez a paraszt munka s egy éjjel a kokárdás sapkát szögletbe vágta és *Hamburgba* ugrott. Épen jó helyre, mert ott is tüstént német kokárdás sapkát nyomtak fejébe . . .

Már most hova? merre? Hát ismét eldobta a német kokárdás sapkát és egy reggel Bécsben ébredett fel. Alig hogy rendbe szedte iragát és kilépett az utcára, megint német kokárdás sapkája volt.

Ez már aztán sok volt! *Berlin, Hamburg, Bécs* mind megbolondult, St. Gusztinak nem volt kedve köztük bolondoskodni. De hát hova, merre? Felszedte magát és *Pestre* sietett, de a német kokárdás sapkát fején felejtette. Csak az a baj érte, hogy ott valaki egy népgyűlésből a német kokárda miatt kiteremtette. Egy német dohányárus aztán megszánta és magyar kokárdát adott neki. Így aztán szent volt a békesség és vigan sietett a magyar kokárdával *Kolozsvárra*. Itt is jól volt dolga a magyar kokárda alatt néhány napig s aztán sietett *Szebenbe*, mert apja is épen ott volt a comesnél. St. Gusztin sietett a comeshez, hogy apjával találkozzék s a magyar kokárdát is bemutatassa, mint jó érzelmű hazafi. Most lett aztán Gusztinak melege, midőn a comes és édes apja rátámadtak, hogy hát talán megbolondult, hogy ő magyar kokárdával mert elibök lépni . . .

St. Gusztin elkecserevedve vette le a magyar kokárdát, de sárga-feketét sem tűzött helyébe s az absolutismus alatt épen úgy viselkedett mint Jókay Uj földes ura, mert a solferino-magentai ütközetek után magyar Attila diszitette természetét és a magyart éltette.

Koós Ferencz.

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Egyúttal a Kolozsvárt létesített 1848—49. orsz. ereklye-múzeum, Abony városi, alsó-fejérmegyei, bácsmegyei, Baja városi, szolnok-dobokamegyei, brassói, budapesti, csongrádmegyei, fehérmegyei, gömörmegei, hontmegyei, kolozsvári, maros-vásárhelyi, szabolcsmegyei, szentesi, tolnamegyei, tordai, torontálmegyei, török-becsei, vasmegyei honvéd-egyletnek, valamint a kolozsvári márczius 15-iki állandó bizottság, a Kossuth-bizottság és Vasvári-kör hivatalos közlönye.

SZERKESZTŐ-BIZOTTSÁG:

Szigethy Miklós ezredes, Végh Bertalan ezredes-alelnökök Esterházy Miguel gr., Finály Henrik dr., Gámán Zsigmond, Gyarmathy Mikós, Huszár Sándor br. Kőváry László, Martin Lajos dr., Sárkány Ferencz, Szabó Sámuel és Szász Gerő.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KUSZKÓ ISTVÁN.

az ereklye múzeum őre.

RENDES MUNKATÁRSÁK:

Alsó-Kubinból: Bulla György. **B.-Hunyadról:** Gyarmathy Zsigmond, Gyarmathy Zsigmondné, **Beszterczéről:** Csernátoni Gyula dr. **Brassóból:** Baráczy Sándor, Koós Ferencz. **Budapestről:** Benedek Elek, Bethlen Miklós gr. id. Degré Alajos, Hegedüs István dr., Helfy Ignác, Hentaller Lajos, Horváth Boldizsár, Jakab Elek, Jókai Mór, Károlyi Gábor gr., Kreith Béla gr. Pulszky Ferencz, Reiner Zsigmond dr., Szinnyey József id., Tisza László, Tokaji László, Torma Károly, **Csikszeredából:** Benedek István. **Deésről:** Kádár József. **Hidvégről:** Nagy Sándor. **K.-Vásárhelyről:** Balogh Vendel dr. **Kolozsvárról:** Bartha Miklós, Benel Ferencz, Deáky Albert, Ferenczy Zoltán dr., Gyalui Farkas dr., Hegyesi Vilmos, Hory Béla, Jékey Aladár, Kovács János, Kuskó Istvánné, Lővei Klára, Magyar Mihály, Márki Sándor dr., Mayer János, Sebesi Samu, Szádeczky Lajos dr., Veress Endre. K., Weress Sándor. **Lugosról:** Dengi János dr., **Maros-Bogátról:** Tokaji Etelka. **M.-Vásárhelyről:** Imreh Sándor. **Nagybányáról:** Törökfalvi Pap Zsigmond **Nagy-Sajórol:** Sebestyén József. **Nagyváradról:** Hegyesi Márton, **Nyiregyházáról:** Krúdy Gyula. **Sátoralja-Ujhelyről:** Matolay Etele. **Sepsi-Szent-Görgyrol:** Várkonyi Endre. **Székely-Udvarhelyről:** UgronGábor, Vajda Emil dr. **Székesfehérvárról:** Éder József dr., **Alsó-Szovát:** Dézsi Mihály. **Tordáról:** Borbély György, Ferenczy Ferencz **Vácraól:** Fornét Kornél. **Vizaknáról:** Szentkatolnai Bakk Endre. **Rajzoló munkatárs:** Nagy Gyula tanár. **Fényképező munkatársak:** Dunky Ferencz, Dunky Kálmán.

Szerkesztőség és kiadóhivatal, hová a lapot illető minden küldemény intézendő: Kolozsvárt, Széchenyi-tér 27. sz Orsz. Tört. Ereklye-Múzeum helyiségében.

Kolozsváriak előfizethetnek s hirdetések is adhatnak fel a kihordónál vagy pedig Böckel Károly főtéri s a Közművelődés-nyomda beltorda-útczái üzletében.)

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Ara negyedévre 1 frt. — Külföldre 1 frt 25 kr.

A lap az első számtól megrendelhető, Díszes borítékba kötve az I. évf. ára 5 frt.

TARTALOM:

	Oldal
Nemzeti dal (Metszvény)	49
Petőfi „Nemzeti dal”-ának kézirati hasonmásához. Ferenczi Zoltántól.	50
A „Nemzeti dal”-ról. Ferenczi Zoltántól.	50—51
Emlékbeszéd Márcz 15-én. Irta: Bartha Mikles.	51—53
Emlékezés márczius 15-ére Lövei Klárától.	53—54
Emlékbeszéd márczius 15-én. Irta: Szabolcska M. hály.	54—56
Elméltetés (márcz. 15.) Borbély György.	56
Egy száz diák k. l. ndja 1848 tavaszán Koós Ferencztől.	56
Vasvári-élmékek. Buzgó László életrajza. (Arczképpel). Szabó Sámuelről.	57—58
Az utolsó zarándi hadosztály. Hegyesi Mártonról.	58—59
Okmánytár:	
A sumlai magyar emigráció élelmézése. (V.)	59—60
Zonda Lajos 11. huszárezr. százados' utinaplója. Gyulafehérvártól Josefstadt váráig. (Közli sz. Bakk Endre).	60—62
Adatok a vizaknai csatában megsebesültek szállító csapatának elfogatása és az elfogottak egy részének sorsához. (Vége). Mihályt Elektől.	62—64
Petőfi arczképpéhez. Ferenczi Zoltántól.	64
A sepsiszentgyörgyi honvédelekoszlop. (Képpel) Várkonyi Endréről.	64
1843—49 év történetének naplója, Kuskó Istvánné Tokaji Irma.	

BORITÉK TARTALMA:

Különfélék:

Márczius 15. — Honvédek albuma. — Kimaradt rovatok. — Mai lapunk. — Történelmi Tárcza-Napló. — Történelmi Tárcza-Napló. — Történelmi Tárcza-Napló. — Iskolák hazafias szelvényben. — Fali Napló. — Márcz. 15. eszméket megörökítő szobor létesítése. — Emlékezzenek meg a szegény honvédekről. — A branyiszkói pap emléke. — Három ezer forint az öreg honvédeknek. — Képek a szabadságharczból. — Kérelem — Hídetések.

KÜLÖNFÉLÉK.

Márczius 15. Ünnepet ül az egész ország. Az egyenlőség, testvériség, és szabadság ünnepe. E nap ünnepe emlékeztesse a nemzetet mindig a *multra*, tegye szilárddá fiainak a szívet, karjait pedig erőssé arra a küzdelemre, mely szabadsága és nemzeti méltósága megóvására szükséges. Üdvözljük az ünneplőket. Együtt ünneplünk velük. *A Szerkesztő-bizottság.*

Honvédek albuma. A derék gárda tagjaiból Buzgó László, a néhai derék és vitéz őrnagy mellékét kíséretet adtunk ama csoport képek metszvényeiből, a melyek az első időkben jöttek be orsz. ereikye muzeumunkba a melyek rendelkezésre állának. E két bajtárs neves Inczedy Samu, elhunyt honvéd egyleti elnök által megírt életrajzi vázolata a következő:

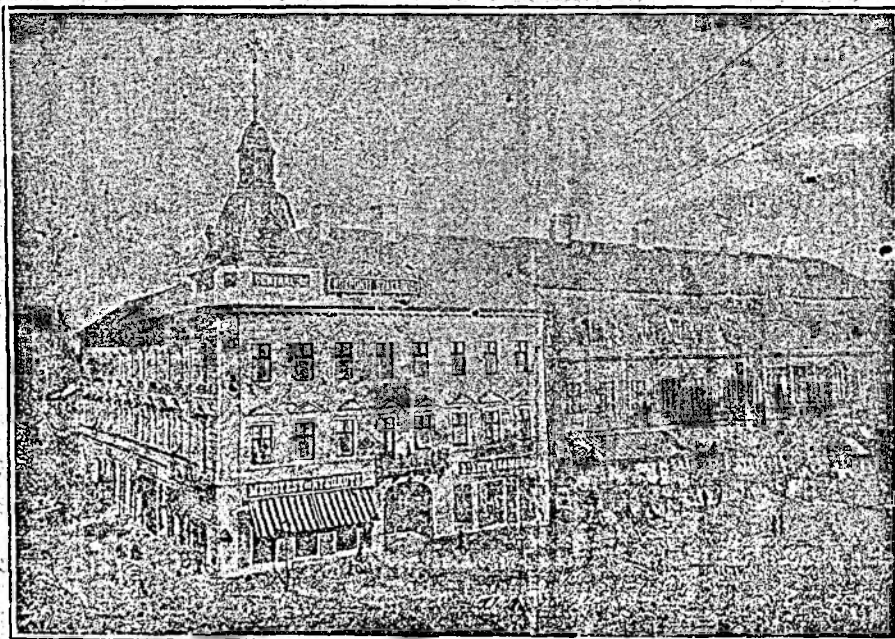
Nagy György. 75 zászlóaljbeli honvéd született Kolozsvárt 1814. Zászlóaljával részt vett mindenik ütközetben. Jelenleg mint vagyontalan, elaggott él Kolozsvárt.

Onachten József. 12 honvéd zászlóaljbeli honvéd, Sz. Maros-Vasárhelyt 1827. Mint ácsmester lépett be a szabadságharcz elején, melyet végig küzdött. Ma mint sok ezer bajtársa, ő is küzd a nyomorral a létért s gyermekeiért.

NAGY GÁBOR

Központi szállodája, étterme és kávéháza

KOLOZSVÁRT.

a Bánffy-palota mellett, a város központján, 36 utczára nyíló szoba a legmodernebb, egészen új berendezéssel, kílátással a főtérre, a goth székesegyházra és három fűtczára.

Telephon összeköttetés. Társas- és magánkocsi-közlekedés minden vonathoz.

Mérsékelt szoba-árak. Minden szobában árjegyzék. Tisztaság és pontos szolgáltat-ra kiváló gond van fordítva. Kávéház, nyári és téli étkező helyiségek. Nagy díszterem, mely bállok, társas étkezések, felolvasások és hangversenyek tartására alkalmas.

Utazóknak a legkényelmesebb lakás.

Vasvári- emlékek.

Buzgó László életrajza.

(Arczképpel).

A márczius 15-iki ünnep alkalmából, a 48. pesti ifjuság lánglelkü szónokának: *Vasvári Pálnak* emlékéhez akarunk néhány újabb adattal járulni.

Vasvári és társai végső csatájának fővezére, 1849 július 6-án, a funtineli fenyvesek közt, *Buzgó László* őrnagy volt. Mult évben, a csata színhelyén tartott 2-ik Vasvári-emlékünnap után egy igazoló irat került előnkbe, melyet Buzgó, mint a nagyszzebeni honvédegylet elnöke irt alá. Ez indított rá, hogy megszerezhető életrajzi adatokat összegyűjtsem.

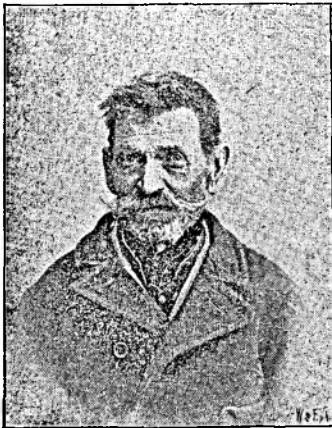
Forrásul szolgáltak: *Timár Károly* volt 48-as tüzér-főhadnagy levele, kelt Vizaknán 1893 szept. 18. *Putnoki Lajos* ref. lelkész két levele Mihályfalváról, hol Buzgó néhai feleségének most is élő testvére lakik 1893 okt. 2. és 5-éről; az arczképet is tőle kaptam.

egy ideig Medgyesen szolgált, aztán ujra Nagy-Szebenbe került s itt a 31., 51. és 62. számú ezredekől összeállított gránátos zászlóaljnál 1848-ig főhadnagyságra emelkedett.

Ez a zászlóalj a magyar ezredekől lévén összeállítva s így a magyar hadügyminiszter rendelkezése alatt állván; a miniszter felrendelte Pestre. Szolnokig haladtak, midőn hírül vették, hogy az Aradon és Temesvárt állomásozó ezredek vonakodnak a magyar hadügyminiszter rendeleteit teljesíteni, ekkor ők is megtagadták az engedelmisséget s az egész zászlóalj visszavonult Szebenbe.

Buzgó László nyíltan ellentmondott a visszavonulásnak s figyelmeztette tisztársait, hogy őket katonai esküjük az alkotmányos kormány iránt engedelmisségre kötelezi. Ezért fogságra helyezték s kerestet indítottak ellene, de Buzgó ennek lefolyását be nem várva, tisztij rangjáról leköszönt s szabadlábba helyeztetett.

Ekkor folyamodott a magyar kormányhoz s a hon-

Nagy György,
75. zászlóaljbéli honvéd.

Buzgó László,
35. zászlóaljbéli őrnagy.

Onachten József,
12. zászlóaljbéli honvéd.

Végre *Kisgyörgy József* nyugalmazott tanító levele, kelt Dombón 1893 okt. 13-án.

Intézttem én ezeken kívül másokhoz is tudakozó leveleket, de többnyire felelet nélkül maradtak. Azon reménységgel adom közre ezt a kis vázlatot, hogy ha nyomtatásban olvassák, azok kik többet tudnak, az adatok kiegészítéséhez hozzá fognak járulni.

* * *

Körtvélyesi *Buzgó László* született Küküllővárt 1817-ben, hol apja József gazdatiszt volt gróf Bethlen József küküllővári és bajomi uradalmában. Anyja neve: Juhász Katalin.

Az édesapja később Dombóra (Dicső-Szentmárton közelében) telepedett le s haláláig ott lakott.

Buzgó László iskoláit előbb Kolozsvárt kezdette meg, innen 1834. vagy 35-ben mint önköltséges önkéntes beállott a 31-ik gyalogezredhez hadapródnak (kadét-nak) és a nagyszzebeni katonai iskolában folytatta tanulását. A 40-es évek elején mint ezredének toborzó tisztje

védek közé való beosztását kérte. Kérelmét a hadügyminiszter teljesítvén, századosi ranggal a 35-ik zászlóaljhoz osztotta be.

A szabadságharcot a Beszkidek aljában és Erdélyben küzdötte át. Ennek vége felé Bánfi-Hunyad vidékén mint őrnagy és önálló parancsnok vezette a havasok ellen intézett támadást, melyben Vasváriék elesetek.

A fegyverletétel alkalmával elmenekült s 1851-ig mint bujdosó, többnyire a Mezőségen tartózkodott. Ekkor hírül vevén, hogy a szabadságharc előtti időkben viszalépett azon császári tisztek, kik a honvédségnél szolgálatot vállaltak, kegyelmet nyertek, önként jelentkezett Marosvásárhelyt a hadi törvényszék előtt, hol előbb fogságba vetették ugyan, de ügye letárgyaltván, rövid idő múlva szabadon bocsáttatott.

Ekkor Nagy-Szebenbe telepedett s ott családot alapított nőül vevén 1852-ben *Reindl* nyugalmazott cs. k. ezredesnek *Mária* nevű leányát, kivel méggránátos főhadnagy korából el volt jegyezve. Neje atyjának befolyására a szervezés alatt álló kataszternél nyert alkal-

mazást s itt 1867-ig mint biztos, azután a katasztermegszüntéig mint felügyelő szolgált.

A kataszter feloszlása után mint pénzügyigazgatósági titkár Nagy-Szebenben alkalmaztatott s itt szolgált 1870-ben történt haláláig. Szívzselhűdésben halt meg. Házassága gyermektelen maradt, neje 1882-ben Hidegvizen hunyt el.

Szebenben csak ideiglenesen temették el, innen végső akarata szerint holtteste kiasatván, Dombóra vitetett s ott szülei mellé helyeztelett örök nyugalomra.

Dombórol a Buzgó-család sírköfeliratairól csak töredékes leírást sikerült kapnom. Ezeknek feljesebb közlését későbbre kell halasztanom.

* * *

Buzgó Lászlóról szabadságharcunk idejéből csak Timár Károly levelében találtam annyit följegyezve, hogy ő személyesen ismerte s Kolozsvár bevétele után 1848 karácsonkor találkozott vele. Jellemének ismertetését rokoni kezekből ekként vettem:

Buzgó határozott, szilárd jellemű, bár kissé izgatott természetű ember volt. Mint gazda takarékos, mint férj gyöngéd. Mint katonának gyors felfogás és intézkedési képesség volt kiváló tulajdona; pontossága és szigorúsága az érdemet méltányolni tudó szívjósággal párosult.⁴⁾

Szabó Sámuel.

Az utolsó zarándi hadosztály.

A semmirekellő Hatvani az abrudbányai kettős támadás által nemcsak a Jankuval a Drágos által már megkötött egyezséget semmisítette meg, hanem tönkretette teljesen a saját hadcsapatát, az akkori zarándi hadosztályt is.

Klapka, a helyettes hadügyminiszter Hatvani helyébe a zarándi hadosztály parancsnokává Inczedy László alezredést, — Samunak, az erdélyi hősnek testvérét s a 14. honvédszászlóalj volt őrnagyát, ki ezzel s ennek élén ott harczolt vitézül Sz. Tamásnál s később egész Tétényig a feldunai hadseregben Görgei alatt, nevezte ki¹⁾, megbízván őt azzal is, hogy az annyi szerencsétlensége okozott, Hatvanit kísértesse a kormány székhelyére Debreczenbe.

Inczedy László a szétvert hadosztály parancsnokságát Brádon vette át, azonban a sebesülteken kívül az egész hadosztály egy fél század huszárból és 84 puskával felszerelt székelyből állott, tulajdonképen tehát ez a hadosztály már nem is létezett. Ennek folytán Inczedy László a sebesültek elszállítása után maroknyira leolvadó csapatával kivonult Zarándból, vissza a biharmegyei Kristyórra. Hatvanit pedig, ki már ekkor Cserey nagyváradi térparancsnok ezredesnél jelentkezett, Reviczky őrnagy felügyelete alatt Debreczenbe kísértette.

Klapka Hatvanit bebörtönöztette, de az a börtönből egy napi otlét után kiszabadult, mert a kormányzó külön parancsára egy vendéglőbe bellebbeztetett, honnan egy bombastokkal telt hamis jelentést küldött a hadügyminiszteriumhoz²⁾, a mely a „Közlöny“ 108. számában közzé is tétetett. Hatvanit magasabb befolyások megmentették a megérdemelt büntetéstől, később a „Hazánk s a Külföld“ szerint, honnan ezen cikk legtöbb adatát merítém³⁾, külföldre menekült, más forrás szerint pedig⁴⁾

¹⁾ „Közlöny“ 1849, 105. sz.

²⁾ Gelich „Magyarország függetlenségi harca“ III. 107.

³⁾ 1868. 49. sz.

⁴⁾ Komény G : N.-Enyed pusztulása. 240.

felső Magyarországon ismeretlenül mint iskolamester halt el, s ismét más forrás szerint¹⁾ Temesvártt élt és ügyvédkedett.

Inczedy László maroknyi csapatát Kristyóron újból szervezte, természetesen leginkább bihariakból, így lett abból újra hadosztály, az utolsó zarándi hadosztály. Junius 7. napján aztán az újból szervezett hadosztállyal újra előnyomult, s Zarándot rövid csatározás után elfoglalva, főhadiszállását Nagy-Halmágyon üté fel.

Ezen hadosztály egy részével Inczedy László Bem már Junius 4-ére Brádra rendelte, hogy részt vegyen a Kemény Farkas-féle expeditióban. Ez jelentékenyebb volt az eddigieknél, 4000 ember, közte a dicsőségkoszoruzta 11-ik zászlóalj, 18 ágyu, 1 üteg röppentyű s olyan alparancsnokok, mint Forró ezredes és Inczedy László alezredes.

Brádról junius 8-án indultak tovább. A Zarándban maradt csapatrészt parancsnokságát távolléte tartamára Inczedy László Csanády István őrnagyra bízta, ki ezen megbízatásnak méltóan felelt meg, a mennyiben junius 9-én Halmágnál az őt megtámadó s 4000 főből álló oláh tábort kised csapatával szétverte, a mely csapatban különösen Korbonics főhadnagy tüntette ki magát.²⁾

Nem czélom itten rajzolni a Kemény-féle expeditio lefolyását, a ki nem ösmerné azt, utalom a „Közlöny“ 159. s a Honvéd 146, 147. és 154-ik számaiban közlött tudósításokra. Szigethy Miklósnak, a XI zászlóalj parancsnokának a datumokban ugyan tévedő leírására s Jancunak, Balintenek, és Axentenek a Die Romanen der öst. Monarchie II-ik füzetében közlött jelentéseikre. Elég legyen itten csupán annyit jegyezni meg, hogy Inczedy László hadosztályának azon részével, mely ezen expeditióba beosztott, hősiesen küzdött, Abrudbányán több oláh támadást visszavert s egész Verespatakig előre nyomult. S midőn élelemhiány miatt kénytelen volt Kemény Farkas visszavonulni, a visszavonulást fedező utócsapatban, a XI-ik s a Benkovics százados vezénylete alatt a L-ik honvédszászlóaljjal ottan küzdött Inczedy László hadosztálya is, s az ő hősies küzdelmük tette lehetővé a visszavonulást Zalathna felé Magyar-Igenig s az ágyuk megmentését.

Az expeditio meghiusulta után Inczedy László is az expeditióban részt vett csapatával Gyula Fehérvár megkísérlett ostrománál alkalmaztatott. Stein tábornok, az ostromló sereg parancsnoka maga Maros-Portus felől, hol az ágyutelepek voltak felállítva, vezényelte az ostromot, Borbánd felől Kemény, a zalathnai magaslatokról Beke, Inczedy László pedig magát a várost tartá elfoglalva. Tudjuk hogy junius 24-én folyt le a nagy bombázás, melytől a vár capitulációját várták, ez azonban August ezredes várparancsnok erélyes kitartásán hajtörést szenvedett. Azt követőleg is használaton ostromolta a várat Stein, július 25-én eredmény nélkül volt kénytelen azzal felhagyni. Ezen ostromról sajnos, nincs oly bő és naplószerű magyar forrású leírásunk, mint minő a Thalson helyőrségi lelkésznek az Österreicher Soldatenfreund-ban még 1849-ben közlött s a már említett Die Romanen der öst. Monarchie-ban is utányomott osztrák tudósítás, melyet távolról sem közelít meg sem Csetz-nek, sem Kőváry-nak, vagy P. Szathmáry-nak leírása, illetve visszaemlékezése.³⁾

Gyula-Fehérvár sikertelen ostroma után ismét visszarendeltetett Inczedy László Biharba, a Vaskohra hu-

¹⁾ Veress János volt honvéd hadnagy szives közlése.

²⁾ Közlöny. 1849. 185. sz.

³⁾ Czecz : Bem's Feldzug. 168-270. — Kőváry : Erdély történelme 1848/9-ben. 233. — Magyar emléklapok. 226-228. — Honvéd menház könyve. 179-183.

zódott hadosztálya vezényletének átvételére. O azzal augusztus elején ismét Józsa helyre nyomult s gátot vetett a mócok rablásainak. Itt vette kézhez ezredessé left kineveztetését.

A világosi fegyverletétel után ismét Biharba vonult Inczedy László, s aug. 16-án hadosztályát Belényesnél összpontosította. Ezen hadosztály mintegy 1200 főből állot. Paszkievics ennek hírére aug. 17-én a Vosneszenszk ulánézredet küldte 4 ágyuval Löwenhagen tábornok vezénylete alatt Almamezón és Hollódon át Belényes felé. A cirkáló huszárok által értesülvén Inczedy László a muszkák közeledtéről, egyelőre elhatározta a csata elfogadását. Azonban átlátván a további vérontás hasznontalan voltát, alkudozásba lépett Löwenhagen tábornokkal. Az alkudozás azon megállapodásra vezetett, hogy Inczedy megígérte, hogy az országból kivonul s Belényes önként meghódol. Löwenhagen ezzel megelégedett s az nap Hollódon maradt.

Inczedy László azon megállapodáshoz képest másnap Erdélybe akarta hadosztályát vezetni, azonban azt a világosi catastropha annyira leverte, hogy már csak 2 székely század, 28 huszár és az 1 üteg tüzérei, kik erdélyiek voltak, követték őt. A többi részint szétszéledt részint bevárva a muszkákat, letette előtte a fegyvert¹⁾

Tehát Belényesnél is volt egy miniatúr kiadású fegyverletétel.

Inczedy László aztán ezzel a csekély számú csapatmal másnap az óriási havasokon át csakugyan Feketetónak Erdélynek vette útját. Ágyuit roppant küzdelemmel volt csak képes a járatlan havasi utakon keresztül szállítani. Két nap mulva még is megérkezett szerencsésen Feketetóra, de itt már nagy kozáksapat állotta útját. Ő azonban a Krasznára vezető völgyben fölállította ágyuit s elkezdte a kétségbeesés elszántságával lövetni a kozákokat, azok erre visszavonultak, s így ő tovább folytathatta útját.

Tehát Biharnak a Királyhágóval határos bércei még augusztus 20-án is visszhangoztak a honvéd ágyuk dörejétől.

Inczedy László aztán kicsiny csapatával szerencsésen megérkezett Zsibóra, s ott csatlakozott a Gaál Sándor vezénylete alatti Gaál és Kemény féle hadtest maradványaihoz. Aug. 22-én Kazinczy Lajos is megérkezett 8000 főnyi hadtestével oda s ő vette át a fővezérletet, csak azért, hogy végre hajtsa a fegyverletételt, a mely aug. 25 én történt meg Grotenhielm vezérőrnagy előtt.

Ez lón szomorú sorsa az utolsó zarándi hadosztálynak.

Inczedy László aztán Aradra sietett; ott halálra ítéltetett, a mely ítélet azonban kegyelem útján vasban töltendő 10 évi várfogságra változtatott.

Hegyesi Márton.

OKMÁNYTÁR.

A sumlai magyar emigráció, élelmezése.

(V.) Mióta nagyobb figyelmet fordítunk a magyar emigrációra vonatkozó adalékok és levelek összegyűjtésére, nemrég a sumlai emigránsok élelmezésére vonatkozó érdekes adatokat tartalmazó iratot kaptunk nt. Szabó László beéli esperes-plébános urtól, ki, mint egykori kantai minorita-rendü növendék, 1849-ben maga is honvéd volt. A plébános ur háztartása ügyeit már 36

év óta vezeti ez irat írója, néhai Várady Lipót emigráns özvegye, ki Kossuth felkérésére Sumlán vendéglőt (a mint az emigránsok nevezték — *kaszinót*) nyitott menekültjeink rendszeresebb élelmezése végett, melynek ismeretlen részleteiről az alábbi kérelmi iratból értesülünk.

Néhai Várady Lipót 54. honvéd-székelyzászlóaljbeli százados özvegyének és a magyar emigratio sumlai élelmezőjének hűséggel és igazsággal tett előterjesztése, s ebből kifolyólag a legméltányosabb és jogosabb:

KÉRELME!

Alólirott, néhai Kaiser Ferencz sótiszt és neje Kuppkay Juliánna törvényes. házaspároktól 1819-ben Szolnokon születtem, és ott, valamint: Győr, Pozsony, Soborsin és Arad városokban szülőim mellett felnővekedtem; Szilágy-Somlyón pedig, mint só-pénztárnok leánya nemes Várady Lipót kis-kövári születésű, előbb cs. kadét, de innét kilépve, már ekkor Dédán lakó, kezdő sóhivatalnokhoz mentem férjhez. Férjem fokozatos előléptetésben Dédáról csakhamar Aradra, innen pedig Karánsebesre tétetett át, hol valóságos só tiszti ellenőr, és helyettes-pénztárnok volt. E minőségben találtak bennünket az 1848—49-iki események, melyek alatt — anyánk tejjével beszíjott magyar érzelmeinkért — e helyen folytonos zaklatásnak valánk kitéve. Névszerint: báró Schovan, Karánsebesen állomásozó határfőri császári ezredes volt az, ki férjemet arra kényszerítette, hogy a szerezsánok közé hadnagyi ranggal lépjen be... különben az első fára függeszteni fel, mely erőszakoskodás elől — engemet hátrahagyva — Bem magyar tábornokhoz való szökéssel menekült, ki által egyszersmint a Kabos Károly őrnagy vezénylete alatt álló 54. zászlóaljhoz mint tiszt osztatott be; mi azt eredményezte, hogy mindenünk kiraboltatott és felprédáltatott

A mint az áldott emlékü jó Bem Karánsebest bevette, másnap azonnal az összes nagyszámú só-lerakatot (mintegy 5000 mázsát), melyről pedig férjem hivatali állásánál fogva felelős volt — leszállított áron mind elárvereztette, és a pénzt magával vitte, mely körülmény minket Scilla és Charybdis közé helyezett Elöl tűz, hátul víz!

De határoztam! Honleányi érzelmem azt sugta, hogy azontul — egyetlen leánykám is elhalálózván — én is férjemet kövessem, és vele, valamint a többi összes menekültekkel, az aug. 23-iki utolsó mehádiai ütközet után, Orsován keresztül, elhagyva áldott hazámat, idegen földre, legelőször is Vercserovába léptem. Innen kezdődtek hontalanságunk gyásznapjai.

Kalafátnál a török hatóság — minden kártérítés nélkül — két lovunk és kocsinktól is megfosztott. Azután a Dunán átszállítva, előbb Viddinbe, később Sumlába hurczolt bennünket, hol menekvő összes testületünk mintegy 10—11 hónapon át nyomorgott, miközben ruháink is elrongyolódtak.

Én, ki dologhoz szoktam, mostam Bemre, Kmetty és Stein tábornokainkra, Baloghra, a két Zarczeczkyre és másokra, a kik fizettek, többekre pedig könyörületből és megszánsából is „ingyen.” Huszonegyen voltunk hitess honvédnök, 70-re ment pedig azok száma, kik az emigratiohoz csak *ugy* csatlakoztak. Mindazonáltal, ezeknek dologtalansága miatt az élelmezésben és tisztálkodásban a legnagyobb hiány volt. Belátta ezt Kossuth Lajos volt kormányzó ur is, valamint Batthyány Kázmér, Vay László, Pongrácz, szóval az emigratio fejei; kik, hogy e bajon segítsenek (miután a 70 dilettánsnót hasztalan sürgették mosásra és egyéb munkára, s hasztalan ijesztgették a haza való küldetéssel) a kormányzó ur lakásomra jött és hogy szavaival éljek „mint legéletrevalóbbat egész bizalommal arra kért: miszerint ily körülmények között — mint tiszt — ne vegyem lealázásnak, hanem az emigratio élelmezését vállaljam fel, és e célra éttermet és konyhát nyissak, meghatározván egyszersmind hogy rangkülönbség nélkül, minden egyes egyén *ebédre* 3 tál ételt és egy darab kenyeret kapjon, 1 ezüst tizesért, a vacsora megrendelése, mindenkinek tehetsége és szabad tetszésére hagyatván.

*) Russisches Bericht. III. 82. 89. — Rüstow: II. 406.

E felhívásnak engedve, mosásból gyűjtögetett 19 aranyomon, a konyhai eszközöket bevásárlám, Feik beytörök ezredes pedig az ugynevezett bomba-kaszárnyában 3 szobát szakítottatott egybe, a mi éttermül szolgált.

Ezek után a kormányzó urat, nejét, és az emigratio tisztjeit, mintegy 8 hónapokig én élelmeztem, oly szorgalommal, hogy tevékenységemet a kormányzó nem egyszer köszönte meg kézzsoritással, s a kiutahiai bellebbezésnél történt elváláskor, neje rám borult és zokogott; ő maga pedig — előrebocsátva teljes meg légedését, és jobb jövő iránti reményében tett ideiglenes köszönetét — ünnepélyesen ezt ígérte: „édes barátném, hogy ha Isten szülőföldünkre visszavezérel, önnek, Magyarország egyik első asszonyává kell lennie. Bizzék bennem!”

A volt kormányzó ur életében emlitem ezt fel. Bár töle tudhatnák meg az illetők: hogy ki voltam én, és mit tettem az emigratioért? Ez volna óhajtam! E tekintetben egyenesen ráhivatkozom; mert öntudatom büszkévé tesz: hogy tiszta, szent igazságot beszélék.

Az emigratio élelmezésének 8-ik havában agyvelőgyulladásba, és ebből hosszas betegségbe estem, mi miatt az élelmezés folytatását *Sipos György* hazánkfiánakjelenleg a szultán főkeretésének — adtam át, oly kikötéssel: hogy a berendezésre, és a konyhai eszközökre fordított költségeimet, időközben nekem megtérítse. Azonban — mintegy négy hétre — kigyuladt, és róla az egész kaszárnya elhamvadt; mi okból a megtérítendő költség is mind e mai napig elmaradt, és én ismétolten, újra csak károsodtam.*)

Ezután következett a Konstantinápolyba való átköltözködés saját költségeinken. Egyik nyomorból a másikba. Csak helyet cseréltünk, hol már emigrationk is szétmállott és élt mindenki, ahogy tudott.

E fővárosban félévi szenvedésünk, és férjemnek kezdő betegeskedése, arra határoztak bennünket, hogy térjünk vissza drága hazánkba.**) Összes vagyónkánkkal (61 drb. arany) csak Belgrádig jöhettünk. Innét pedig anyámnak Szegeden lakó testvéreitől kapott segítségével fel Szegedre, és kevés pihenés után Budára, hova 1851. decz. havában értünk, semmi nélkül, hol (mivel hazánkat szerettük, érte életünket és vagyonunkat feláldoztuk, s borzasztó szenvedéseket állottunk ki) az idegenek által végre nagy bajjal legkegyelmesebben purifikáltattunk.

E korszakban — midőn a hazát szeretni bűn volt, haza-

*) Erről a tüzről néhai *Veress Sándor* is megemlékezik „A magyar emigratio a Keleten“ cz. műve I. kötetének 127—128. lapján, ezeket írván: „Egy nagy szerencsétlenség is ért bennünket. A tüzerkaszárnyának déli része, hol a *Sipos* és *Várady casinója* volt: *martius hóban* lángba borult és az épület egész szárnya a kapuig földig leégett; földig, mert falai is fa- és kővegyitékéből voltak. Azt hittük, megint olyas szomorú büntetésünk lesz érte, minő a *Bárdy-féle* eseményt követte; azonban az öreg becsületes *Mahmud pasa* senkit meg nem hántott, még *Sipost* és *Váradyt* sem, kik egyébiránt a legjobban meg voltak büntetve, mert mindenük odaégett. Az emigratio megjelent ugyan a tüznél és igyekezett volna, a miben lehet, segíteni, de a török katonaság nem engedte. A kaszárnya nagyobb felét emettől csak a kapu szélessége választotta el, szerencsére, azonban szép idő volt, a törökök leverték egy darabon a fedélzetet s megmentették az épület bal szárnyát, mely ágyu- és töltényraktáru szolgált.“ Ezt a részletet anynyival inkább közöltük mivel a *Várady* né adata a vendéglő leégésére vonatkozólag, emlékezeti tévedésen alapszik. Az emigratio t. i. 1849 nov. utolsó hetében érkezett *Viddinből* *Sumlára*, s ha fel is tehetnénk, hogy a *magyar kaszinó* már a jövő hónapban felállítattott, akkor a tüznek (9 hónap múlva) 1850 aug. havában kellett történnie, de az a mint *Veress Sándor* adatából látjuk a tavaszon öt hónappal előbb esett, *Közlő.*

**) Midőn Konstantinápolyból hazafelé indultunk, *Pric*, *József* násznagymat is hívtam. De ő azt mondta: „törjön el lábam, ha én valaha az osztrák császár alattvalója leszek.“ Es fájdalom saját átka fogta meg, mert midőn a 73-iki alföldi vízáradást Ő Fel-sége megtekintette, körut alkalmával a lovak elragadták, ő mint *Torontálmegeye* alispánja, *Rónay* főispánnal együtt ült, és kocsijok felfordult, lába pedig bokáján ketté tört, a mibe bele is halt *Nyngodjék* békével!

fnak lenni meg plane iszonyatosság — a jobblelkűek titokban segítettek; miglen végre férjem a kataszternél] egyik alsóbb állomásra — életfentartási kényszerűségből — befészkelhette magát, hol aztán biztossáig emelkedett. De itt a gondviselés már a csapások legsúlyosabbikát mérte rám, azáltal, hogy a hatalanság koservei alatt megtört kedélyű és ronsolt egészségű férjemet, életének 36 évében, 1853. decz. 22-ik napján, az élők sorából kiszólitotta. Férjem hült tetemeit, életében nyilvántott kívánságára, a budatabáni sirkertben nyugvó honvédek közé temettetem el.

Özvegy állapotomban, *Szilágy-Somlyóra* — a már ekkor szintén özvegyiségben élő édes anyám mellé vonultam és ott varrásból, valamint kézimunka tanításával tartottam fen életemet. Ámde, fájdalom, a Törökországban kapott gyakori és borzasztó fejköszvényém mellett még az éjjel-nappali varrás következtében crómet is fogyni, szemeimet pedig nagyon gyengültni éreztem, mi okból nt *Szabó László* egykor somlyói káplán, 1857-től pedig *Mező-Telegdre* kinevezett plebánosnak, szenvedéseim iránti méltányos részvételéből történt házigondnoknői állásra való meghívását kénytelen voltam elfogadni. Azonban jelen helyzetemben sem érezhetem egészen biztosítva jövőmet, és így miga hazatért férfimenekültek kitiüntetésekben részesülnek — addig én: az években előhaladva, testi és lelki erőmben megfogyatkozva, eddigi honleányi szenvedéseimért, megint csak a többször ta pasztalt félreértő tiszteletlenség, és kigunyolással fizető rossz világ keserű kegyelmeire bízatom!

Mitől, hogy Isten megöltalmazzon, teljes bizalommal járulok a magyar honvédek özvegyeiről és árváiról gondoskodó mélyen tisztelt bizottság elé és kérem: „miserint engemet ugy is, mint honvédtiszti — anyám elhaltával — egymagára hagyatott, a korban s ennek nehézségeiben mindinkább előhaladt és szemeire gyengélkedő özvegyet; de különösen személyi érdemeimért, az emigratio mellett mosás és élelmezés által kifejtett önfeláldozásomért is, mint egyik legméltóbbat, a honvédségélyző-alapból, tisztos évi nyugdíjjal ellátni méltóztassék.“*)

Igazolásomra szolgáljanak az emigratio még életben levő tagjai, kiket én erre, becsületesség, hazafiság és lovagiassági tekintetből ezennel fel is szólítok.

Kelt Mező-Telegden, Biharmegye Élesd képviselői kerületében, junius hó 24-én 1867-ben

Özv. Várady Lipótné,

szül. *Kaiser Julianna*, honvédtiszt. asszony és a magyar emigrationk 8 hónapon át, önfeláldozással járó élelmezője.

Zonda Lajos ll. székelyhuszár-ezr. százados utinaplója.

Gyulafehérvártól Josefstadt váráig.

(Közli szentkatolnai *Bakk Endre*.)

A fennemlített derék százados lelkes honleány özvegye több igen érdekes okmányt engedvén át átolvasás végett igénytelenségemnek, azok közül ezen naplót megismertetni érdemesnek láttam, részint annak megörökítése szempontjából, hogy azon szomorú időben a magyar foglyoknak egyik várból a másikba áthurczoltatása miként történt; részint foglyaink iránt ritka kegyeletet, tiszteletet és szivességet tanusított honleányok s derék hazafiak iránti elismerés tekintetéből; részint foglyaink helyzetének megismertetése céljából is.

*) Kezdetben ugy volt, hogy a király és királyné által felajánlott koronázási aranyösszeg alapítvány legyen és a kamat szolgáljon segélyül. De később más nézet érvényesülven, maga az alap is kiosztatott és ebből *Várady Lipót honvéd-százados özvegye* — rangfokozat szerint — 400 o. é. frtot kapott, melyet *Tisza Lajos* Biharmegye akkori főispánja, szentélyes üdvözet mellett adott át

„Nincsen baj, semmi baj e korban;
Enyészet, végenyészet
Int zsarnokot e zavarban,
Számadni emlékeztet,
Számadni emlékeztet,
Az aljas és gaz lelkeket;
S mint boszuló Istenasszony
Dörög rá ítéletet.“

(Gyulafehérvári induló)

„28-dik ápril 1851-ben délután 1 órakor indultunk Gyulafehérvárról rendelt helyünkre, Csehhonba, Józsefvárra, az 51. gyalogezrednél szolgálatban levő hadnagy Blomberg vezetése alatt.

Az elindult szenvedők nevei következők: Sárosi Ferencz 20 évre, bikafalvi; Horváth Sándor 18 évre, kolozsmegyei; Pünkösti Gergely 6 évre, uzoni; Szépszőgi Ferencz 6 évre, derekskei (Biharm.); Maurer József 5 évre, úrmösi; Nagy Dani 5 évre, kézdívásárhelyi; Lőrincz József 2 évre, szotyori; Botár Károly 2 évre, szilágyi; Czobel Pál 2 évre, bágyoni; Seidel Ferencz 5 évre, temesvári; Somlyai Sándor 10 évre, budai; Bernád Antal 2 évre, gy-remetei; Köhler Frigyes 5 évre, székesfehérvári; Szilágyi Sámuel 10 évre, sepsiszentkirályi; Lukács Károly 16 évre, futásfalvi; Jánosy László 5 évre, buzaházi, Puhl Ignác 2 évre, gyöngyösi, ifj. Beke József 16 évre, baróti, Kelemen János 2 évre, hilibi; Zonda Lajos 2 évre, polyáni; összesen elhagyták a fennirt várat, melyben a foglyokkal való bánásmód kegyetlennek, durvának nevezhető és örökre fennmarad az ottani várparancsnok August György urnak neve, foglyokon s különösen hozzájuk távol helységből nagy költséggel jött családjaik iránt mutatott valódi durvasága, a mit tovább lehetetlen lön szenvedni 25. márcz. 1851-ben siralmas punaszunkat a magas miniszteriumhoz fölterjesztettük!*)

Gyulafehérvár várfalait alig elhagyva, a Rákóczy-indulóval távoztunk el számtalan jólelkűek által kísérve több mint fele utat gyalogolva, több helyeken jóérzésű nők által üdvözölve és kísérve.

*) Minek német és magyar másolatát Zonda L. iratai között megtalálván, a magyar másolatot érdekességéért ideiglatom szóról-szóra:

„Fenséges Császári Királyi Hadüggminiszterium Bécsben!

Szomorú helyzetünk, mint várfogságba letartóztatott egyéneknek, még nyomorultabbá lett, midőn fájdalom! azon bánásmód, melyet az itteni várparancsnok Generalis br. August ur irányunkban elkövet s elkövetett, és a mely nemcsak azon bánásmóddal ellenkezik, mely más illetén fogházakban létez, de főképen azon legálitási elvekkel áll szemben, melyek magas helyről minden alkalmatlanságnál meghagyattak, minket kényszerít a fenséges Ministeriumot azon alázatos kérésünkkel terhelni, miszerint elhagyatott helyzetünköt tekintve, minket kegyes pártfogásával és védelmével az ily eljárás ellen szerencsétlenül méltóztasson: mely kéréseinköt azon teljes egészségünk fenntartására legkisebb tekintet sincs, össze levén zsufolva számfellett nedves lakásunka; és csak bizonyos órákban boc-átván egy légvonatos árokba. mellözve továbbá azt is, hogy ételünköt magunknak kell készítenünk, ha csak féligmeddig is megemészthetővé akarjuk tenni, méltó panaszunk főképen csakis azon bánásmód ellen van, melyet az említett Generalis ur majdnem minden rokonaink, de főleg mindentől elhagyatott és világban egyedül álló nőink irányában elkövetni szokott, kiket, ha gyakran több napokig tartó utazásuk után látogatásunkra lenni kívánnak, vagy elutasít, vagy pedig a leggyalázatosabb és alávaló nevezetekkel, s sérjek hibáit illtő szemrehányásokkal, melyről pedig mit se tehetnek engedni látogatásra.“

„Nem szándékunk azon megrövidítések elősorolásával terhelni

Ugyanazon ápril 28-án délután Törösen Balla postamester urnál több jó nő által rendezett oszonyával fogadtattunk.

Isten áldja őket, emléktünkbe maradnak örökre: Barcsay Jozefa (Barcsay Albertin), Margetni Lotti, Jenei Róza, Csehi Nina, Mártonfy Klára, Sardine özv. Koller Róza, Mártonfy Nina, Molnár Róza, Árkosi Károlina (Bíró Edéné), Jánosy Lujza (Tillingnő), Magyarosi Róza, Szabó Lina, Vida Lujza, Koller Véri, Keppel Róza, Bodó Róza, Jeney Viktória, Nagy Dánielné, Czirják Károlina, Szabó Róza.

Estére a nagyenyedi romok közé érkeztünk, siratva ezen virágzó városnak s lakóainak oláhok általi elpusztulását, még is minden inség mellett, jóérzésű lakóai által nagyon jól fogadtattunk, éjjeli halásunk is igen jól vala elrendelve.

Ápril. 29. reggeli 9 órakor innen elindulva, Torda városába jutottunk a nagy piaci vendéglőbe szállva, fogadtatásunk a jólelkű lakók által igen nagyszerű vala. Ebédünk, vacsoránk, úgy szintén reggelünk tulságosan nagy volt

Minket megvendéglő nők valának a többek közt itt: özv. Lendvai Istvánné, Czobel Róza (Lendvayné), Zámbo Róza, Baumgartenné, Simon Anna, özv. Kórodi Sámuelné, Óry Károlina özv. Magyariné, Margitai Lotti, Hentzi Juliánna, Domján Kata, Jánosy Lujza (Sillingnő).

Utunkban látók kis székely mezőváros Felvincznek valóságos romjait, mely 1848 novemberben az oláhcsordavezető cs. k. kapitány Grácie által, Jánku, Moga és Prodán oláhvezetők egyetértésével hamuvá tétetett s többszámú fegyvertelen lakók legyilkoltattak.

Ápril 30-án Tordát, hol még Fel-Tordán özv. Kovácsi Jánosnéval második reggelivel elláttattunk, elhagyva Kolozsvárra délután 4 óratájt érkeztünk és a szemináriumba szállítottunk, hol a Biasini Domokos ur által rendezett fényes ebéddel fogadtattunk Homenau általitten azon nap a látogatás megengedettett, kik utra-

a fenséges Ministeriumot, melyeket itten eltűnünk kelletik és a melyek bizonyosan nem azon felsőbb rendeletek értelme szerint követtettek el irányunkban, tudjuk, hogy azok a legemberségesebb utasítást foglalják magokban, s csak azon kérést bátorkodunk a fenséges Ministerium eleibe juttatni, mikép határozatasson meg egy Bizottmányt, melynek ezen tett panaszunk okait előadl assuk.“

„Költ a károlyfejérvári várban 1851. márczius 24-én

A Kfejérvár várban letartott összes politikai foglyok nevében:

Koncz György, s. k.

Barthos Sándor s. k.

K. k. Festungs-Commando zu Karlsburg

Nr. Praesid. 192.

Da die, am 24. d. M. eingereichte, und im Namen der Imhaftirten aus der Kassamate Nr. 19 von den Herrn Georg Koncz und Alexander Barthos unterzeichnete Beschwerde zur Absendung an das k. k. Kriegsministerium einbegleitet bereit liegt, gegenwärtig aber auch die Zeit für die halbjährige Relation eintritt, und es daher nur gerecht und billig ist, unliebtame Folgen, von Einer oder der Anderer abzuwenden so hat jeder der Herrn aus der benannten Kassamate bis Morgen Nachmittags 4 Uhr seine kurze persönliche Erklärung separat auf ein Blatt niederzuschreiben, ob derselbe mit der obberührten Beschwerdeschrift einverstanden ist, oder nicht? und überhaupt davon Kenntniss hat? und eben so auch dem dazu beordert werden den Herrn Platz-Officier abzugeben

Karlsburg, am 25. März 1851.

Br. August m. p., G. M.

An den interims Unter-Stapsprofessen Vincenz Scharloch zur Verlautbarung.

Mintegy 87-en a fennbematott foglyok közül, a kedvező eredmény rövid idő alatt meg is volt, mert később a foglyok humanusabb bánásmódban részesítették,

valóval, pénzbeli gyűjteményekkel és más ajándékokkal szívesek valának megtisztelni. Ugyszintén másnap, azaz május 1-én minekutána igen jó reggelivel elláttak volna, a zöld buzavetésekén át vezető országuton jóízű borokkal fogadtak és velünk bucsupoharat üritettek, egymásnak sok jót kívántunk. A többit tollamnak ide leírni a a körülmények sem engedik meg, bocsánat!

Megtisztelőink voltak: Lázár Nina, Biasini Netti, Potyó Pépi, Botár Tóni, Kozma Istvánné, Maurer Joán, Jámbor Juli, Hodor Károlyné szül Ferenczy Mari, Siling Paulina, Gál Zsuzsa. Lázár Julia (Alkrechné), Bodola Károlyné, Horváth Károlina, Kósa Dánielné, Szörcey Zsuzsa. Keczed Sámuelné, Inczedy Sándorné, Gidófalvy Gáborné, Mayer Mari, Nagy Ilka, Pintye Lina, Pataky Józsefné Grácza Juliánna, Biasini Domokosné, Szászné Tomkó Betti, Zilahi Lászlóné, Sz. Kereszty Károlina, Gál Pálné, Sigmond Elekné, Gidófalvi Sabina, Terts Teréz Silingné, Hirschfeld Kati, Pálffy Klára, Wass Juli, Botai Kata, Pintye Nina, Sombori Jánosné, László Juliánna öz. Veresné, Czirják Antalné. Hirschfeld Eliza, Konrád Emilia, Ferenczi Zsuzsa, Horváth Róza, Gyulai Józsefné.

Blomberg hadnagyot itten felváltotta Kuczer a 2. oláheezredből és még aznap *Bánffy-Hunyadra* jutottunk, házakhoz szállásolva, mindent tulajdon költségünkön fizettünk.

Május 2-án indultunk *Bárodra*, a haza határán, a Királyhágón bucsut vettünk szeretett és olyannyira elnyomorgatott hazánktól, bucsupoharat üritve, áldást kérve hazánkra, az ellenek pedig — — —

Báródon zsidóknál voltunk nagyjából szállva.

Május 3-án Báródról elindulva, értünk délután *Teledre*, itten is a lakósokhoz hármával és négyével beszállásoltattunk, és kiki gazdájánál megvendégeltetett ugy este is, különösen Slavik urnál jól vacsoráltunk egynehányan.

Május 4-én *Nagy-Váradra* érkeztünk és a várban egy szobába jó szoroson egybeszállásoltattunk Nagy eső vert be a várba, kedvetlen idő. Megtudván a lakósság, és különösen Komlósy Nina, Szacsavay Antónia, Komlósy Károlina, nagy és hosszan tartó vacsorával elláttak s velünk együtt mulattak.

Itt Huber Hadnagy a Párma 24-ik gyalogezredtől vett át.

Máj. 5-én *Berettyó-Ujfalu*ba értünk, hol két napot mulattunk s Miskolczy Károly ur által többen megvendégeltettünk, ugyszintén Lonovics Miklós ur által a *Hárpai-Pusztán*. Hálával emlékezünk meg még: Fényes Ilkáról, Miskolczy Biriről, Lonovics Miklósné Miskolczy Károlináról, Miskolczy Károlyné született Fényes Karolináról, Miskolczy Róza Hodossy Miklósnéról, B.-Ujfalu-ban Füredy Ferencznéról.

Május 6-án Berettyó-ujfaluban pihentünk volt.

Május 7-én *Püspök-Ladányban* a lakósságnál szállásolva, tulajdon költségeinken voltunk.

Május 8-án *Kis-Ujszállásra* még 7-én megérkeztünk, itt is vigan voltunk, jó népe vagyon.

Május 9-én *Török-Szent-Miklósra* jutottunk, a hol hasonlóan gazdákhöz szállásoltak be a vendéglőben ebédelve, drágán fizettünk mindent.

Május 10-én Török Szent-Miklóson pihentünk, délen Bolgár nevezetűnél ebédtem, este pedig testvérénél az egész csapat együtt éjjeleztünk s vigan mulattunk.

Május 11-én *Szolnokra* mentünk, itten délután a vaspályára szállítottunk s négy óra tájt *Pestre* érkeztünk, az „*Ujépület*“-be szállásoltattunk, kemény bánásmód, szigorú rend.

Május 12-én találtunk több száz foglyokat itten bezárva.

Május 13-án 9 órakor Pesten vaspályán elindulva, érkeztünk jó estére — re, reggelre pedig *Olmüczbe*, hol a várba a többi foglyokhoz kísértettünk és azon nap s éjjel ott voltunk.

Máj. 14-én Olmüczbe a várba

Május 15-én elindultunk reggel 9 órakor Olmüczből a vaspályán *Pardubiczra* érkeztünk s ott a vendéglőben megháltunk, itt utolsó szabad éjjet töltöttünk, a jó Isten tudja — mikor jövend el a szabadság napja!...

Május 16-án *Párdubiczról* 10 órakor elindultunk és délre *Königgrätz* városba érkeztünk, itten alig engedtetett meg, hogy pihenjünk, a várba szállítottunk, amíg a fuvarosok előállítottak, és így délután 2 órakor elindultunk, s 4 órakor megérkeztünk *Josephstadtba* azon helyre, mely még hátralevő napjainknak kinzásául van kitüzve.

Szenvedünk, békén türünk jutalmal hosszas hü és jó szolgálatunknak!

Jó Isten ne felejts el — és hallgasd meg minden-napi fohászkodásunkat!...

Irtam Josefvárt május 17-én 1851.

Zonda Lajos.

Adatok a vizaknai csatában megsebesültek szállító csapatának elfogatása és az elfogottak egy részének sorsához.

(Vége).

Bár a nehéz sebesülteket elvitték, de mégis maradtunk 50—60-an. Velem a III-ikba 25 ön voltak bezárva, kik közül 15 tiszt volt. Hogy kik voltak? bizony neveiket el feledtem s csupán a tisztek közül, kikkel közelebből érintkeztem, maradt meg néhánynak neve emlékezetemben. Ilyenek:

Kornis IV-jk zászlóaljbeli kapitány. Ő volt a foglyok Crösussa, ki selyem tiszójéből csak amugy ontotta az aranyokat mikor a főzetés rendje reá került, valószínű Luculusi ebédekét készítette. A többiektől visszavonuló s nagy urat affectáló, de tiszta jószívű ember volt, s lakó társai közül többeket segélyezett.

Sánta László bihari lovas tiszt, alispán fia. Ez volt a foglyok gavallérja gyönyörű szép ember, ki csak hamar hódításokat tett, s egy a vár parancsnoknál lakó nem tudom miféle szép nő belészeretett s véle levelezni kezdett. Az ő révén, ki a vár parancsnok Auguszal kaszamatánkba is többször lejtött, a foglyok sok kedvezésben részesültek, s a vár parancsnoki konyháról, majd minden nap került valami enivaló kaszamatánkba. Ugy tudom Sánta L. ur most is él valahol Bihar országban. Bocsássa meg, ha most 44 év múlva kikotyogom Fehérvári hódításait, ártatlan dolog volt ez, s csak a levelezésig terjedt, melynek én voltam „postdamudja“ de a mely levelezésnek a foglyok, is és én issok hasznát vettük.

Adorján tüzér kapitány legalább nekünk nem főhadnagykép szerepelt, ő volt a sebesült transport commandánsa s elfogatásunk bünbakja; mindenki őt hibáztatta a hegy alatti vissza vonulásért, pedig neki volt legtöbb oka a némettől félni, mert ő volt a foglyok közt az egyedüli volt osztrák tiszt. Különben jellemes, becsületes komoly ember volt, ki sorsát s tisztársai hibáztatását csendes megnyugvással békésen türte. A nélkülözést is kellett türnie, mert a „Löhnungon“ kívül egyebe semmije se volt. Petersdorfon a szászok pakk táskáját

s abban mindenét feje alól lopták ki, s még változója sem maradt.

Göde volt színész, nagy cselszövő, ki hizelgéseivel a pénzes Kornist fejte s a többiek ellen folytonosan heczelt, sok czivódása volt hol egyikkel hol másikkal; mindenki utálta. A besoroztatás után hamar kiszabadult „Becirker“ lett; ez hamar tudott feledni!

B. Bánfi Dénes m. sz. királyi földbirtokos, szabad csapatbeli kapitány áldott jó lelkű főúr, ki még az ingét is meg osztotta fogoly társaival. Főleg a sebesült köz honvédek áldották jó szívet és bőkezűségét.

Krenczer lehet másképp hívták mert nevére tisztán nem emlékszem bécsi legióbeli német, ki sok oldalú tehetségei által valóságos mulattaőnk volt. Dalárdát szervezett, mókásnál—mókásabb szini előadásokat tartott. E német a szórakoztató idő töltéseknek valóságos tárháza volt, mindnyájan szerettük is, s csupán Göde gyűlölte, ki a Kornis grátiáját féltette tőle.

Ruzicska szabad csapatbeli tiszt, úgy tudom, hogy most pünzügyigazgatósági tisztviselő.

Szatmári Gyuri szelid szép szőke érzékeny fiu Apja Kolozsvári gazdag aranymives, kihez titkon és a várparancsnokság revíziója mellett is többször irt segélykérő levelet, melyek hihetőleg az akkori zavar miatt kézhez sem jutottak, választ soha nem kapott, (Ha valakinek levele jött s neki semmi, „elfeledtek“ szólt ismételve, s el-el pityeregte magát.) Szegénynek a petersdorfiak mindenét ellopták és Bánfi Dénes tartotta benne a lelket.

Stemmer kolozsvári serfőző fia, Fogságunk első napjaiban nagy garral dicsekedett, hogy nem marad ő sokáig fogságban, ki szabadítja a püspök, kivel nem tudom miféle szoros összekötetési viszonyát affecétálva irt is neki, de sem választ sem segélyt nem kapott, ez is csak a „Löhnung“-ból élt.

Többnek nevére nem emlékszem, de annyit határozottan állítok, hogy az elfogottak nagyobb része a Kemény Farkas által tordai és enyediékből alakított szabad csapatbeliek voltak. (Avagy tán ezek képezték volna e a Schön V. által említett kísérő csapatot?) a sebesültek legnagyobb része pedig a IV. zászlóalj vitézeiből állott, de volt más fegyvernembeli is.

Élelmezésünk az elsőbb napokban katonai menási volt, (reggeli és vacsora pedig prófont) melyet a szomszéd II kaszamatában lakó orlasi gréniczerek főztek és hordtak be. Később meg engedték, hogy mi rendre főzessünk, s reggeli és vacsorára pedig ki ki hozasson ha van pénze azt a mit akar. Ezen bévásárlásokat is a napos gréniczerek végezték, kik azonban a kezökbe adott pénzzel soha becsületesen be nem számoltak, kevesebbre vásároltak s a mit vettek is rendesen megdézsmálták. E tárgyban igen sok panasz merült fel. Egy nagyobb sikkasztás alkalmával maga a térparancsnok tartott szigorú vizsgálatot, s a gréniczert kire a sikkasztás bizonyult irgalmatlanul meg 25 öltette s megengedte hogy én a gyermek számba menő legfiatalabb fogoly végezhessem ezután a bévásárlásokat, de rám parancsolt, hogy huszár ruhám polgárral csereljem fel, ne hogy ruhám az őrség előtt fel tűnjék s inzultusnak legyek kitéve. Pénztelen embernek nehéz feladat volt ez, de Kornis és Bánfi conferáltak, s meg lett a polgári ruha is szerezve.

E naptól fogva kevésbé voltunk a nagy világtól elzárva. Kaszamatánk egész nap nyitva volt ugyan, de künn járni-sétálni, csak meghatározott órákban őrizet mellett volt szabad; egyedül nekem volt a térparancsnok engedélye folytán, azon privilegiumom, hogy „takarodóig“

a vár területén belül bár hol szabadon járhattam; fel is használtam e szabadsámat!

A várba szorult kanonokok, tanárok, polgárok, s más tisztviselők, csakhamar mind személyes ismerőseim lettek. kik mohó kíváncsisággal tudakolták az országban folyó nagy dolgokat hadjáratokat, miről ők semmit sem tudtak; viszonzásul közölték a várba be szivárgott híreket, Szeben bevételét. a németek Oláh országba üzetését, biztattak hogy a sor most már Fehérváron van s nem soká út a szabadulás órája! Soha egytől is üres kézzel el nem mentem, pénzt, dohányt, sonkát, szalonát, bőrt, szilvóriumot; küldtek általam a foglyoknak; el látták olvasó könyvekkel, s a mi ezeknél becsesebb volt közvetítették levelezéseinket. Egytől-egyig becsületes jó érzelmű magyarok voltak, csak hogy titkon, mert mindenik félt a németektől. A püspök sem titkon, sem nyilván soha semmit nem adott, sőt levelet sem fogadott el; mint a kanonokok mondták állása kényes s fél magát a németek előtt compromittálni.

Legfőbb jótévőnk volt Vidra István tanár és áldott lelkű nője, ki minden vasárnap boros ebédet küldött. Fehér neműekben szenvedtünk nagy hiányt. Vidrané össze járt minden várbeli magyart, s segítve volt a hiányon. Kossuth bankóinkat be váltatta a városon hol helyes értékben elfogadták, némely ismertebb családból származott foglyoknak nagyobb összegű kölcsönt eszközölt, s leveleinket expedálta. Áldott legyen mindkettőnek emléke!

Egy másik kiváló jótévőnk volt a püspök pincze mestere, egy székelly ember, de nevére nem emlékszem ki a Batyányi könyvtár allati pinczéből vizes kantákkal küldte a jó rosamáli bőrt, mint mondá úgy is a német inná meg. A pinczében bálókban össze halmozott finom szemeriai dohányból akkora mennyiséget juttatott, hogy dohányt senkinek sem kellett vásárolni. Később a pincze egész tartalmát az őrség részére foglalták le, legalább a mi nekünk jutott belőle, azt nem a német használta el!

A Szeben bevételét követő napok 2-ik hetében az összes foglyokat sorozó bizottság eleibe állították a katonaságra alkalmasakat sarga hajtókájú polák ruhába bujtatták s még azon nap estvéjén szekereken Temesvárra el is indították, s mint később hallám Olasz országba vitték.

Négyen a katonaságra alkalmatlanok voltunk. Mincket másnap reggel a térparancsnokhoz, s onnan őrizet mellett a városi rendőrséghez kísérték s ott hagytak. A becsületes magyar rendőrkapitány értésünkre adta, hogy a német a vár körülzárolásáról értesült és fél, hogy kevesebb legyen a várban a fogyasztó, ide küldtek hogy a város tartson és őrizzen; ő nem lesz a németnek porkolábja, szabadon bocsát, igyekezzünk minél előbb odább állani, Enyed felé szabad az út. Társaim el is mentek, de én M.-Vásárhelytől sokkalta messzebb voltam, mintsem egyedül az oláhság közt ultra mertem volna indulni; ott maradtam s egy Sebési nevű faluról Fehérvárra szorult úri családnál találtam menedéket, de nem sokáig élveztem jóságukat, mert a hogy a várat cesmirozó honvédek megérkeztek én voltam az első ki a vár őrség figyelmét kikerülve, s huszár ruhámát melyet gondosan megőriztem a mezőn újra magamra öltve a magyar táborba Borbándra kiszöktem.

Elő őrsőn a 11 ik zászlóaljnak egy szakasza volt, kik közt nagy örömömre édes testvéremet találtam fel, ki B. Kemény Farkas parancsnokhoz a borbándi plebanos lakására vezetett, hol egy egész tiszt hallgatóság vett körül, mig elbeszéltem fogolytársaim szomorú sor-

sát és a vár őrökre vonatkozó más adatokat. A többek közt elmondtam, hogy a szomszéd faluk határaitól még az ősön rekviurált s a télen elcsépeelt gabonák szalmáit melyek a külső sánczban voltak kazalba rakva éppen most rakják be a kaszamatákba, s hogy ugyan csak a Borbándfelőli oldalon a nagy kaszárnya megetti építkezési téren igen sok faanyag s még több fenyő forgács van nagy csomókba halmozva. A báró még az nap délután lovat adott alam s táborkara kíséretében ki lovagoltunk az előőrsökig, honnan jól megjelölhettem, hogy hol van a szalma, hol a forgács fel van halmozva Fehérvárra a magyar táborból az első ágyu golyó néhány röppentyű kíséretében azon este repült a megmutatott helyekre de hasztalanul mert a röppentyük a váron kívül hullottak le s nem gyujthattak!

Ennyi az a mit a vizaknai sebesültek szállító csapata elfogatásáról s az elfogottak egy részének sorsáról, miniben osztafos elmondhattam.

A fogságból kiszabadulva engem ifiui lelkesedésem tovább vilt a csatatérre. Vilmos huszár társaim egy osztaga, épen az én svadromon az Erdélyből kivert s Temesvárra bé szökni szándékolt császáriak vissza üzésére a Bánátba lett kivezényelve, ujra hozzájuk csatlakoztam, s a szabadság harcz hátra levő részét a Nagy István fő és Buttyán László alhadnagyok vezénylete alatt álló Vilmos huszárak Bánátban maradt s kevésre apadt osztagában küzdöttem át, résztvéve Puchnernek újbóli ki üzetése s Temesvár cermirozása után a Jelasics elleni M. Becse környékén, a Tisza mellett lefolyt hadjárat minden csatáiban.

A szabadságharcz lezajlása után folytattam félbe maradt tanulásom. Isten ő szent felsége bölcs atyai elrendelése kard helyett a Bibliát adta kezembe. Bár ifiui lelkesedésemnek tűzét a repülő idő 60 évének ereje sokban lankasztotta, de azért mégis kitartással harczolok . . . de most már nem a német ellen, hanem anyaszentegyházam érdekében a bün, tudatlanság és hazafiatlanság ellen.

Miháltz Elek,

m.-valkói ev. ref. pap,
vult 49-beli Vilmos-huszár.

Petőfi arczképéhez.

Petőfi 1844 jul. 1-től 1845 márcz. 31-dikéig vult Vachot Imre mellett a *Pesti Divatlap* segédszerkesztője. Ekkor odahagyván állását, Felső-Magyarországra indult apr. 1-sején Kerényi Frigyes látogatására Eperjesre s ebből a kirándulásból az a kedves diadalut lett, mely önbizalommal töltötte el az éppen ebben az időben annyisszor és méltatlanul megtámadott költőt. Mondhatni hívtatásának teljes tudatában ez az ut megerősítette.

Pestről eltávozása előtt azonban, a mint Vahot már az előfizetési felhívásban hirdette 1845 elején lerajzoltatta őt Barabás Miklós által köre, mely a *Pesti Divatlap* mellett meg is jelent 1845. jul. 3-án (14 sz.), nagy 4 rét-ben, mely mellé Lioznyay Kálmán, „*Petőfi Sándorhoz*“ cz. a jellemzetes költeményt irt. Ez a kép, mint a másolat mutatja, a költőt fölfelé tekintve hátrattett kezekkel ábrázolja s általában Petőfi leg találóbb képének mondják, noha ez az állás egészben Petőfi egyéniségének kevésbé felel meg. Nem kel azonban feledni, hogy ez a kép azon időben készült, mildőn a szép Csapó Etelke halála után a költőt mely szenvedés látogatta meg, mely a *Czipruslombok Etelka sírjáról* cz. gyönyörű ciklust szolgáltatatta neki.

Kétségtelen, hogy akkoriban, midőn még egy arczkép elkészítése anynyi költségbe került, nem kis dolog vult, hogy egy 22 éves ifju arczképe alig pályája kezdetén megjelent s Petőfinek nagyon jól is esett. mig a köztársak rosszszalását nem kevésbé ébrentette fel, mint pl. Sárossyét. Maga pedig tréfás dicsekvéssel irta egy datumnélkülni levélben 1845 jun. közepéről Vahotnak a felső magyarosszági fogadtatásra czélozva, „Szeretnek engemet, barátom, büszke indultal irom le, mit napról napra mindinkább tapasztalok. Es azt is mondhatom neked, hogy arczképemet erősen várják, erősebben, semmint némely urak meg is álmodták.“ Természetesen az ellenfelek nem is késtek valódi dicsekvésre hetykeszégre, elbizakodottságra magyarázni, pedig szószzerint ugy vult, hogy várták Ez Petőfiről az első megjelent arczkép *).

Ferenzi Zoltán.

A sepsi-szentgyörgyi honvédemlékoszlop.

(Képpel).

Mindenki előtt ismeretesek azok a nevezetes csaták, melyeket a dicső székelyek vívtak óriási ellennel szemben a magyar szabadságért! Küzdöttek és elvéreztek igen sokan, de emlékek nem jeltelen, nem csupán a lelkekbe vésvé maradtak hősi tetteik! 1867-ben Háromszékmegeye tisztikara elhatározta, hogy gyűjtést indít egy monumentális emlékoszlop felállítására, melyre felvéteti mindazok neveit, kik Háromszéken véreztek el, sőt azokét is, kik innen származva másfelé lették dicső halálukat. A megyei tisztikarral kezelt fogott később a Rikán belőli honvédegyelet és közösen gyűjtötték össze a szükséges összeget. 1874. október 14-én leplezték le a szép emléket nagy ünnepegség között. A felavató imát és beszédet Göde Károly sepsiszentgyörgyi ev. ref. lelkész tartotta, az ünnepi beszédet pedig a régi honvédek nevében Nagy Sándor hidvégi ev. ref. lelkész, vult 48—49. honvédfőhadnagy, Gábor Áron segédtisztje.

Az emlék, mint képnk mutatja, egy 6 meter magas, szürke porosz gránitból készült obeliszk, talapatánál 2 oldalt egy-egy oroszlan pihen carrarai márványból művésziesen faragva a hires Canova mintái után: egyik a diadalmas, másik a legyőzött oroszlant ábrázolja. Az emlékoszlopot, mely Gerenday műve, vasráczozat keríti, és összes költségei 4000 forintra rugnak. Elül a homlokzaton aranyos betűkkel e felirat ragyog:

AZ 1848—49. MAGYAR SZABADSÁGHARCZBAN
HÁROMSZÉKEN ÉS HÁROMSZÉKEN KIVÜL ELVÉRZETT
HONVÉDEK EMLÉKE.

Az oszlop jobb oldalán:

A NÉPJOG ÉS ÖNÁLLÓ HAZA VÉRTANUINAK EMELÉ
EZEN SZOBROT EMLÉKÜL A HÁLAS UTÓKOR.

A bal oldalon pedig Jókai Mórnak ez emlékre irt verse:

ŐK A SZABADSÁGÉRT ÉS HAZÁÉRT KÜZDVE ESÉNEK,
S ÉL ÖRÖK EMLÉKÜK MIG ÉL MAGYAR, ÉL A SZABADSÁG.

Az emlékoszlop Sepsi-Szent-György főterét disziti s ilti meg most évenként nagy ünnepegséggel a város közönsége a szabadság hajnalának évfordulóját, 1848 márcz. 15-ét. A kép is azt a jelenetet ábrázolja, a mikor 1892 márcz. 15-én az ünnepély a szobor előtt folyamatban vult.

S-Szent-György, márcz. 3.

Várkonyi Endre.

*) E képről a naptári résznél levő kis képnél egy nagyobb is óhajtottunk bemutatni egy oldalon. E nagyobb metszvény azonban a mű intézettől lapunk lezártáig nem érkezett meg.

Az egyenlőség, testvériség proklamálásának e szent ünnepére, márczius 15-ére megjelenő lapunkban teljesebben dokuementálva érezzük azzal is e napok eszméit, hogy egyenlően emlékezünk meg e napokat követő tusák hőseiről.

Kimaradt több rovat mai számunkból, melyet bár terjedelemlre nézve háromszorosan meg nagyobbítottunk az ünnepi kegyelet s a történelmi események minden ivét lefoglalták.

Mai lapunk. Lapunk mai számát jóval gazdagabban készültünk illusztrálni. Több darab metszvényünk azonban az egyik műintézetből nem érkezett meg kellő időre, egy másik intézet pedig a megrendelt metszvények helyett tévedésből másat küldött. Mindezeket még jóvá tenni sem lehetett, mert az értesítést, illetve a küldeményt is későn kaptuk. Az a kedvetlen vigasztalásunk marad, hogy a jövő év márczius 15-re is el lesz lapunk látva metszvényekkel, a posta késedelmek miatt pedig, a mik különben a fővárosi postán merültek fel, panaszt teszünk.

Történelmi Tárca Napló.

Márczius 15-dike emlékére Történelmi Tárca naplóval kedveskedünk gyűjtőink, munkatársaink és olvasóinknak. A szerkesztőség és kiadóhivatal küldi azt ama kérés kíséretében, hogy fogadja kiki szívesen, mint a hazafias együtt érzés, összetartás és a nagy napok emlékeinek össze gyűjtésére irányuló munkában való osztozás zálogát. Ez emlék napló elkészítésére az eszmét, kizárólag az a gondolat és az a vágy szolgáltatatta, hogy olvasóinknak s különösen azoknak, a kik közülök közelebről foglalkoznak a nagy napok eseményeivel, kedves szolgálatot tehessünk.

Történelmi Tárca-Napló ezentul évről évre meg fog minden márczius 15-én jelenni. Most lexikonszerű rövidséggel felöli az 1848-49 eseményeket, a jövő évben az emigráció éveire terjeszkedik ki, s időről időre bemutat nevezetes férfiakról eseményekről szóló kéziratokat, okmányokat, hasonmásban és diszítve, lesz nevezetes férfiak arc képeivel. A Történelmi Tárca napló ez első évfolyamának megszerzésére és megőrzésére e szempontból is felhívjuk a figyelmet.

Történelmi Tárca-Napló az előfizetők iskolák és ünnep rendező bizottsági elnökök által megszerzhető kedvezményes árban. Tíz példány rendelés esetén drbja 10 kr. Szász példány rendelésnél darabja 8 kr. 500 példány rendelés esetén darabját 5 krért szolgáltatja ki a kiadóhivatal.

Iskolák hazafias szellemben vezetett növendékeinek figyelmét felhívjuk a Tárca napló megszerzésére. Az iskolák részére e munka árát is azért tettük oly jelentéktelen összegre, hogy minden szegény leány vagy fiu megszerezhesse. A kolozsvári fiatalság érdeklődéséből következtetve, különben azt hisszük, sok biztatás nem kell. Itt némely iskolában minden növendék igyekezett magának szerezni egy naplót.

Fali napló a „Tárca naplóból. A Történelmi tárca naplóból új tördeléssel és ékítve képek és kéziratok hasonmásaiival keretbe tehető vagy fali naptár módjára falra akasztható táblázat készitünk. Eme naptárnak ára 20 kr. lesz. Előfizetők, iskolák, ha legalább 20 példányt rendelnek, darabonként 10 krért nyerik

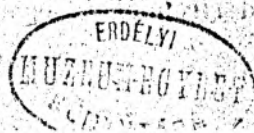
Márcz. 15. eszméket megörökítő szobor létesítésén fáradozik az országban legelőször alakult kolozsvári márcz. 15. állandó bizottság. E bizottságnak elve az, hogy a szobor költsége márcz. 15. ünnepélyek jövedelméből gyűljön össze. Ebbeli törekvését már olyan szép siker koronázta, hogy idáig negyedfél ezer frt. gyűlt be. A bizottság az idén is kéri a vidéki ünnep rendező bizottságokat, szíveskedjenek ünnepélyeik jövedelmét a szobor alapra az alap pénztárnokai Ilóry Béla kolozsmegyei árvaszéki elnök kezéhez juttatni.

Emlékezzenek meg a szegény honvédekről a márczius 15-ét ünneplő testületek. A mely testület megfeledek róluk, az nem ünneplés szívből, ott az ünneplők lelkében nincsen igazi kegyelet. A lélek nemessége, a szívgyöngédsége, az érzék bensősége harmonikusan működve csak úgy alkothat igazi ünnep napot, ha ezt ünnep nappá teszik azok részére is, a kik a márcz. 15-ét követő események következtében nyomorral és éhséggel küzdenek. A hol csak ünnepélyt rendeznek a hazában, ott mindenütt van szegény honvéd is és önértetét sértenők meg a rendezőségeknek, ha hosszas magyarázatokkal hívják fel a figyelmüket arra, hogy mikor e nap emlékére társasvacsoráznak, nyujtsanak médot, hogy a szegény honvédek is vacsorához juthassanak.

A „branyiskói pap emléke“. E hónap 15-én leplezik le nagy fényvel Nyitrán, a „branyiskói pap“ szülőházán elhelyezendő emléktáblát. A hős szabadságharcos emléktáblájára ez a vers van vésve:

Harc riadalma között legelől járt ő a kereszttel
Hősi nevével ő honfi emelj kalapot.
Szolgált Istennek, — s a csatásokon küzdve — honának.
Megkoszoruzta nevét: hála s igaz kegyelet.

Az emlékverset Kenézy Csátár írta. A bizottság pályázatot hirdetett egy alkalmi ódára, amely pályázat márczius 10 én jár le; a pályaművek Nagy Nep. János ügyvéd nevére küldendők Nyitrára. Az ünnepi szónok Meskó Pál lesz, az alkalmi ódat Kenézy Csátár szavalja. Az ünnepnapján délelőtt a kegyesrendieknél egyházi szónoklaltal egybekötött istentisztelet lesz, amely alkalommal Acsay Antal dr. fog szónokolni. Délután megkosz-

szorúzzák a sirt, ahol Cseh Lajos tanár fog beszélni. Az ünnepen szerepel az erdekujvári daloskör is. A történelmi jársulat és a budapesti lapok is képviseltek magukat az ünnepen. Nyitára ez alkalomból számos notabilitást várnak. Azoknak névsorát, a kik az emléke- adakoztak, a bizottság a napokban teszi közzé. Ujabb adományokat elfogad Klavszky Zsigmond Nyitán.

Háromezer forint az öreg honvédeknek. A magyar gazdasszonyok országos egyletének választmánya ma ülést tartott, a melyen Baffhyány Gézané pártfogónő Damjanics Jánosné elnök, Hollán Ernőné alelnök és számos választmányi tag jelent meg. A folyó ügyek elinté- zése után felolvasták a budai honvédszobor — koszoru- bizottság elnökségének átiratát, melyben az egyesületet arról értesítik, hogy az ércz koszoru költségeinek fedezé- sére gyűjtött összegből megmaradt 300 frtot az 1848— 49-es honvédek, ezek özvegyeinek és árváinak segélye- zésére, alapítványként Budapest székesőváros törvény- hatóságánál tették le, oly rendeltetéssel, hogy az estre, ha ily segélyre szorulók többé nem jelentkeznek, ez a 3900 forint, esetleg felszaporodó kamataival együtt, a budavári honvédszobrot, megkoszorozó magyar nők ala- pitványa czimén az egyletnek adassék át. Végül a tit- kár bejelentette, hogy a pesti hazai első takarékpénztár egyesület 400, az egyesület budapesti fővárosi takarékpénztár 50 frtnyi segélyt utalványozott ki.

Bekötési táblák az 1848—49. Történelmi Lapok 1892. és 1893. évi folyamának bekötésére e hó elejétől kezdve, darabonként 80 krral megrendelhetők a kiadóhivataltól. A bekötési tábla díszes kiállítással készül. Az 1892-ik első évfolyam táblája vörös angol vászon, az 1893. év folyam táblája fehér lesz. Az 1894. évfolyam táblája pedig zöld angol vászomból fog készülni. A m. é. folyam bekötési táblái olcsó, elegáns és izléses kiállításáért előfizetőink körében nagy keresletnek örvendtek. E táblába kötve, a Történelmi Lapok bármely szalon asztalnak díszét képezi. A tábla első lapján piros (a f. é. folyamánál fehér) alapon arany nyomással koszoru által övezve foglal helyet Magyarország és Erdély külön-külön álló czimere, melyet felül, szent István koronája foglal össze. Ez alatt dísz betűkkel a lap czime, a szerkesztőség s az évfolyam van feltüntetve. E felírást, a tábla szélein izléses fekete nyomásu körzet veszi körül. A tábla hátsó lapján vaknyomásu ékitmények foglaltatnak. A tábla sarkára az első lapon foglalt felirat van arany nyomással helyezve. E felhívást azért tartjuk szükségesnek most idejében közölni, hogy olvasóinknak módjuk legyen az ideje korán való megrendelésre s tájékozva legyünk a készitendő példányok számára nézve.

Képek a szabadságharczából a milleniumra. A kolozsvári orsz. ereklye-muzeum felkéri a honvéd-egyleteket, a hazai fényképészeket, rajzolókat, s az ügy iránt érdeklődő hazafiakat, honleányokat, hogy a millenium idejéig a szabadságharczbeli honvédek arczképeit, a honvédemlékek képeit vagy miniatúra mintáit, valamint honvéd siremlékek, csatahelyek képeit a ko-

lozsvári orsz. ereklye-muzeumba beküldeni sziveskedjenek. A muzeum minden tárgyat köszö- nettel fogad és nyilvánosan fog nyugtázni. E tárgy- akból a millenium idejére egy szép kiállítás rendezése terveztetik.

Kérelem emigránsainkhoz. Hosszas előmunká- latok és adalgyűjtés után végre meglehetősen pontossággal tudjuk, kik és hányan élnek még dicső szabadsághar- czunk honvédei közül. Nem kevésbé fontos lenne azon- ban honvédeink közül amaz *emigránsaink* neveit is tud- nunk, kik a haza szent ügyéért körülbelül 45 év előtt külföldre bujdosván, hosszás hányattatás után a hon- vágytól indítva ismét hazánkba tértek és nemzetünk szerencséjére még ma is élnek. A világosi napok után közel 4000 honvéd emigrált ki Törökhonba, mások meg Komárom feladása után Nyugatra emigráltak, a harma- dik csoportja az emigránsoknak pedig Kossuth hívására 10 év múlva gyűlt össze Olaszországban, az 1859-iki magyar legió zászlaja alá. Kik élnek még ezek közül, kiknek neveit sem ismerjük még mind teljesen? Lapunk egyik az emigráció történetével speciálisan foglalkozó belmunkatársa összeakarván állítani a *még élő emigránsok teljes névsorát és emigránskodásuk rövid történetét*, olvasóink és honvédeink támogatására számítva, felkér- jük ezennel nemcsak t. előfizetőinket, *de összes olvasóin- kat*, sziveskedjenek szerkesztőségünkhöz beküldeni a még élő emigránsok neveit és pedig, nemcsak emigráns-olva- sóink szives tudósító *rövid levelet* és pontos lakásczimét kérjük, hanem mind amaz emigránsaink nevét, kiket olvasóink netalán ismernének. Olvasóink szives buzgó- ságától függ, hogy a még élő emigránsaink lehetőleg teljes névsorát mielőbb összeállithassa

a szerkesztőség.

Előfizetési felhívás

„KÉPES CSALÁDI LAPOK“

szépirodalmi és ismeretterjesztő képes hetilap 1894. évfolyamára.

Megjelen minden vasárnap, díszes kiállításban, tetszetős borítékkal.

A „Képes Családi Lapok“ a legelterjedtebb, legdíszesebb s legrölcsebb képes hetilap, a mely szívet és lelket nemesítő, hasznos és ismeretterjesztő olvas- manyokat nyújt a magyar művelt olvasó közönségnek.

A „Képes Családi Lapok“ a legmagasabb irodalmi nivón álló lap, mely körül a nemzeti irodalmunknak első rangu írói és írónői tömörülnek; így a 1894. évi első szám következő íróktól hoz közleményeket: *Jókai Mór*: „Hogy is volt ez adolog? (beszély).“ *Benczky Bajza Lenke*: „A sors koczkája“ (regény). *Tölgyesi Mihály*: „A gyémánt gyűrű“ (humoreszk), *P. Csorba Ákos*: „A bosporus partján“ (rajz), *Skiller tanár*: „A fűzről“ (orvosi czikk) stb. stb. Közleményeket irtak e számba: *Komócsy József*, *Varsányi Gyula*, *Feleky Sándor dr.* A regénymellékletet *Lauka Gusztáv* írta, czime: „Pásztorház és hídérczfény“. — A képek az újv alkalmából valók s igen találó rajzok. A mi különös érdeket kölcsönöz e számnak az, hogy az abban megjelent közlemények íróinak arczképeit s sajátkezű aláír- sait is vezi az olvasó.

A „Képes Családi Lapok“ évenként, s szövegbe nyomott több regényt ad, elsőrangú írók tollából.

A „Képes Családi Lapok“ két hetenként megjelenő melléklapja, a „Hölgyek Lapja“ háztartási és divatrészszel ellátva, teljesen nélkülözhetővé tesz minden más divatlapp tartását.

A „Képes Családi Lapok“ a fentebb említett szöveg között megjelenő regényeken kívül évenként, több önálló, eredeti, beköthető regényt ad jutalmul előfizetőinek.

S mindezen előnyök daczára, a „Képes Családi Lapok“-nak a „Hölgyek Lapja“ czimú divatlappal és Regénymelléklettel együtt, előfizetési ára csak egész évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr. Az előfizetési pénzek a lap kiadóhivataltól: Budapest, Nagykorona utca 20. sz. küldendők, amely kívánatra mut utványszámokat díjtalanul küld bárkinek, ha az iránt levelezőlapon megkerestetik.

Aki az egész évre szóló 6 forintnyi előfizetési összeget 80 kr. csomagolási- és postaszállítási díjjal egész évre beküld. annak 4 regényt, — a ki félévi 3 frt előfizetési összeget és 40 kr. csomagolási- és postaszállítási díjat küld be, annak két regényt, a ki 1 frt 50 kr. negyedévi előfizetési díjat és 20 kr. csomagolási- és postadíjat egyszerre küld be, egy eredeti regényt küld ajánlva és díjmentesen jutalmul a kiadóhivatal.

A „Képes Családi Lapok“ kiadóhivatala
Budapest, V. Nagykorona-u. 20.